

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

NERIJUS STANKEVIČIUS

II kurso studentas

**„NAUJOJO TIPO KARIAVIMO REIKŠMĖ: TRIJŲ LYGMENŲ
ANALIZĖ“**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: dr. V. Urbelis

Vilnius, 2008

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....
.....

.....
(Data)
(Parašas)

.....
(V., Pavardė)

.....

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(Data)
parašas)

.....
(Gynimo komisijos sekretorės

Magistro darbo recenzentas:

.....
(V., Pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistrinis darbas *Naujojo tipo kariavimo reikšmė: trijų lygmenų analizė*, yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Nerijus Stankevičius

.....
(Vardas, pavardė, parašas)

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Stankevičius N. Naujojo tipo kariavimo reikšmė: trijų lygmenų analizė: Politikos mokslų specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas dr. V. Urbelis. – V., 2008. – 59 p.

Reikšminiai žodžiai: kariavimas, šiuolaikinis kariavimas, ketvirtoji kariavimo karta, naujojo tipo kariavimas, asimetrija, kariavimo erdvė, ginkluotė, kariniai pajėgumai, privatus saugumo sektorius, taktinis lygmuo, operacinis lygmuo, strateginis lygmuo, kariuomenė, valstybė, tarptautinė sistema.

Šiame darbe nagrinėjamas šiuolaikinis kariavimas, atsižvelgiant į jo evoliucionavimo stadijas, bei evoliucijos procesus skatinančius elementus.

Pateikiama teorijų, nagrinėjančių modernųjį kariavimą analizė; identifikuojami „Naujojo tipo kariavimo“ bruožai; iš jų atrenkami esminiai naujojo tipo kariavimą išskiriantys bruožai; nustatoma naujojo tipo kariavimo reikšmė kariuomenėms, valstybėms bei tarptautinei sistemai.

„Karas yra visko tėvas“

Heraklitas

TURINYS

Turinys.....	v
Schemų ir lentelių rodyklė.....	vii
Santrumpų sąrašas.....	viii
ĮVADAS.....	1
1. NAUJOJO TIPO KARIAVIMO TEORINIS PAGRINDIMAS IR SKIRIAMŲJŲ BRUOŽŲ IDENTIFIKAVIMAS.....	
1.1. Modernaus kariavimo aiškinimo koncepcijos.....	6
1.2. Naujojo tipo kariavimas transformacijos teorijoje.....	7
1.3. Ketvirtosios kartos kariavimo teorija ir naujojo kariavimo bruožai.....	9
1.3.1. Martin'o van Creveld'o įžvalgos.....	10
1.3.2. W. S. Lind'o indėlis plėtojant kariavimo kartų sampratą.....	12
1.3.2.1. Pirmosios kartos kariavimas.....	12
1.3.2.2. Antrosios kartos kariavimas.....	13
1.3.2.3. Trečiosios kartos kariavimas.....	14
1.3.2.4. Ketvirtosios kartos kariavimas.....	15
1.3.3. Kariavimo evoliuciją skatinantys faktoriai T. X. Hammes'o teorijoje.....	19
1.4. Naujojo tipo kariavimą išskiriantys bruožai.....	20
2. NAUJOJO TIPO KARIAVIMO IŠSKIRIANČIŲJŲ BRUOŽŲ SAMPRATOS PLĖTOTĖ.....	
2.1. Naujojo tipo kariavime dalyvaujantys veikėjai.....	21
2.1.1. Karinio sektoriaus veikėjai.....	22
2.1.1.1. Atsiradimo priežastys.....	23
2.1.1.2. Tipologija ir funkcijos.....	26
2.1.2. Civilinio sektoriaus veikėjai.....	29
2.2. Asimetriškumas.....	31
2.2.1. Veikimo būdai.....	31
2.2.2. Veikimo priemonės.....	32
2.3. Nauja kariavimo erdvė.....	33
2.3.1. Mikro lygmuo.....	33
2.3.2. Makro lygmuo.....	34
2.4. Išvados.....	35

3. PIRMASIS LYGMUO: NAUJOJO TIPO KARIAVIMO REIKŠMĖ KARIUOMENĖMS.....	36
3.1. Veikėjų gausos reikšmė.....	36
3.2. Naujos kariavimo erdvės įtaka.....	42
3.3. Asimetriškumas.....	44
3.4. Išvados.....	45
 4. ANTRASIS LYGMUO: NAUJOJO TIPO KARIAVIMO REIKŠMĖ VALSTYBĖMS.....	 47
4.1. Nevalstybinių veikėjų reikšmė.....	47
4.2. Naujos kariavimo erdvės įtaka.....	48
4.3. Asimetriškumas.....	48
4.4. Pokyčių kariuomenėse reikšmė.....	49
4.5. Išvados.....	49
 5. TREČIASIS LYGMUO: NAUJOJO TIPO KARIAVIMO REIKŠMĖ TARPTAUTINEI SISTEMAI.....	 51
4.1. Naujojo tipo kariavimą išskiriančiųjų bruožų įtaka.....	51
4.2. Pokyčių kariuomenėse ir valstybėse reikšmė.....	52
4.3. Išvados.....	53
 IŠVADOS.....	 54
 Literatūros sąrašas.....	 56
Summary.....	58

SCHEMŲ IR LENTELIŲ RODYKLĖ**SCHEMOS:**

1 schema. Hipotezės grafinė schema.....	4
2 schema. Karinio sektoriaus veikėjų skirstymas.....	26
3 schema. Nekoordinuoti civilinio sektoriaus veikėjų veiksmai.....	30
4 schema. Galimas koordinuotų civilinio sektoriaus veikėjų veiksmų variantas....	31
5 schema. Veiksmų koordinavimas vadovaujantis EBAO.....	38
6 schema. Ryšio tarp GSP ir vykdomų veiksmų schema.....	39

LENTELĖS:

1 lentelė. Naujojo tipo kariavime dalyvaujančių veikėjų skirstymas.....	22
2 lentelė. Naujojo tipo kariavimą išskiriantieji bruožai.....	35
3 lentelė. Naujojo tipo kariavimo išskiriančiųjų bruožų reikšmė kariuomenėms....	45
4 lentelė. Naujojo tipo kariavimo išskiriančiųjų bruožų ir kariuomenių adaptacijos NTK reikšmė valstybėms.....	50
5 lentelė. Naujojo tipo kariavimo reikšmė tarptautinei sistemai.....	53

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

- EBAO – Efektais grįstas požiūris į operacijas (angl. *Effects Based Approach to Operations (EBAO)*),
- ES – Europos Sąjunga,
- GSP – Galutinė siektina pabaiga,
- JAV – Jungtinės Amerikos valstijos,
- JT – Jungtinės Tautos,
- NATO – Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacija (angl. *North Atlantic Treaty Organization (NATO)*),
- NTK – Naujojo tipo kariavimas,
- t.y. – tai yra,
- vs – prieš (lot. *versus*),
- 4GW – Ketvirtosios kartos karas (angl. *Forth Generation Warfare*).

ĮVADAS

Temos aktualumas

Viena iš didžiausių žmonijos nuodėmių – jos nesugebėjimas gyventi taikiai. Būtent žmonijos istorija akivaizdžiais faktais byloja apie nuolat besikartojančius konfliktus: kariavimą dėl maisto, vandens, teritorijų, religijos, pagaliau galios ar prestižo. C. Hedges apskaičiavimais, per pastaruosius 3 400 metų, žmonės taikiai gyveno tik 268 metus, arba tik 8 % visos užrašytos istorijos!¹ Tiems, kas siūlo analizuoti šiek tiek naujesnius duomenis, – galimą pateikti nuogą statistiką: nuo 1900 m iki šių dienų vyko per 700 karinių konfliktų² nusinešusių milijonus žmonių gyvybių, sukūrusių pabėgėlių ordas, pareikalavusių milijardinių išlaidų, ir suformavusių savitus modernaus (šiuolaikinio) kariavimo bruožus – naująjį karo pavidalą.

Iki 8-ojo dešimtmečio pabaigos dauguma karinių konfliktų kilo tarp valstybių: po II-ojo Pasaulinio karo, nuo 1946 m. iki 2003 m., 148 skirtingose vietose kilo 229 konfliktai³. Tuo tarpu nuo 1989 m. iki 2003 m., 78 šalyse kilo 116 konfliktų⁴. Iš tų 116 konfliktų, tik septyni buvo tarp valstybių, kiti 109 buvo pilietiniai karai valstybių viduje, į kurių dvidešimt kitos valstybės atliko išorines intervencijas. Todėl nenuostabu, kad iki 9/11⁵ įvykių dauguma saugumo politikos analitikų ir karinių ekspertų prognozavo tarpvalstybinius ir gerokai rečiau pilietinius karus. Tačiau realybė parodė, kad prognozės buvo ne visai tikslios. Būtent po 9/11 įvykių prasidėjęs karas prieš terorizmą (pirmiausiai Afganistane) aiškiai pademonstravo, kad valstybių kariuomenėms tenka kautis ne prieš konkrečios valstybės ar jų sąjungos karines pajėgas, o prieš kažką kokybiškai kita: įvairius sukarintus darinius, prieš privačias jokiai valstybei nepriklausančias samdinių grupuotes, karius-sukilėlius, kriminalinius ar teroristinius tinklus. Ištis 9/11 įvykiai JAV ir 3/11⁶ Ispanijoje žmonijai atskleidė kitokio kariavimo siaubą: tradiciškai suvokiamo ir teritoriškai apibrėžiamo mūšio lauko neliko, priešišku jėgų taikiniais pirmiausiai tapo civiliai žmonės, o pati priešiška jėga pareikalavo kokybiškai naujo apibrėžimo. Todėl teigtina, kad greta tarpvalstybinių ir pilietinių karų iškyla dar viena karo atmaina su tik jai būdingu kariavimu.

¹ Charles W. Kegley ir Eugene R. Wittkopf, *World Politics. Trends and Transformation*, Tenth Edition, Thomson Wadsworth, 2006, 400-401.

² Ten pat, 401.

³ „Conflict map” <http://nobelprize.org/educational_games/peace/conflictmap/>, [Žiūrėta 2006 12 04].

⁴ Ten pat.

⁵ Serija koordinuotų savižudžių išpuolių prieš JAV, įvykdytų 2001 m. rugsėjo 11 d., kai buvo užgrobti keturi komerciniai keleiviniai lėktuvai, kurių du buvo nukreipti ir trenkėsi į Pasaulio Prekybos centrą Niujorke, vienas į Pentagoną Vašingtone, vienas nukrito pabandžius keleiviams perimti lėktuvo kontrolę iš užgrobėjų.

⁶ Koordinuoti sprogdinimai (dešimt iš trylikos užtaisų suveikė) Ispanijoje, Madrido traukinių stotyje, vykę 2004 m. kovo 11 d.

Strateginių studijų specialistams tęsiant debatus dėl ilgainiui susiformavusių ir „tradiciniais“ vadinamų tarpvalstybinių ir pilietinių karų aktualumo šiandien, išryškėję kitokio kariavimo bruožai nebegali būti toliau ignoruojami. Užsitęsę karinės operacijos Afganistane ir Irake, bei jų metu patiriami žmoniškieji nuostoliai, verčia operacijose dalyvaujančias valstybes arba perprasti, kitaip tariant tyrinėti ir „pažinti“ naujojo kariavimo bruožus, arba – tiesiog pralaimėti. Akivaizdu, kad pastaroji galimybė nėra pageidaujama, todėl naujojo tipo kariavimo tyrinėjimų aktualumas vis auga.

Net ir nekariaujančiom valstybėm naujojo tipo kariavimo pažinimas – būtinas. Kol nuostata „Nori taikos – ruoškis karui“ nėra užmiršta, aktualu žinoti kokiam karui reikia pasiruošti. Karui, kuris vyks rytoj. Istorijos patirtimi grįstas suvokimas, kad ateities karų praeities kariuomenėmis neįmanoma nugalėti, verčia pažinti rytdieną ir jai pradėti ruoštis jau šiandien. Ateities prognozės nėra įmanomos neįvertinus pokyčių tarp praeities ir dabarties masto, turinio, tendencijų ir reikšmės. Todėl išryškėjusio naujojo tipo kariavimo tyrinėjimas būtinas tam, kad įgalintų projektuoti rytdieną ir taip įgyto žinojimo pagrindu jai ruoštis.

Tyrimo naujumas ir problema

Tyrimo problema aktualizavosi analizuojant literatūrą modernaus kariavimo tema. Tarptautinių santykių studijų subdisciplinos – strateginių studijų srities literatūroje plačiai diskutuojama apie modernų kariavimą. Būtinybė jį suprasti, aprašyti, numatyti ir išvengti yra pagrindiniai tikslai tiek normatyviniu, tiek ir empiriniu aspektais. Pastebėtina, kad naujausiose teorijose vis dažniau abejojama tradicine prasme apibrėžiamo konvencinio karo relevantiškumu šio laikmečio konfliktams paaiškinti. Nemažai šaltinių pateikia prognostines ateities karo vizijas, bei identifikuoja kariavimo evoliucionavimo priežastis.

Literatūra, nagrinėjanti kokybiškai naujus pokyčius karyboje pagal savo turinį, skirstytina į dvi grupes. Pirmajai grupei priskirtini darbai, kurie teigia, jog spartus technologijų tobulėjimas ir jų perkėlimas į karybos sritį, yra revoliuciją karyboje (angl. *Revolution in military Affairs*) sąlygojantis dalykas, ir nagrinėja kariuomenės, kaip organizacijos revoliucinį prisitaikymą naudoti sparčiai kintančias naujausias technologijas.

Antroji grupė – tai teorijos, pokyčius karyboje analizuojančios, šaltojo karo pabaigos bei globalizacijos kontekste. Jose pagrinde akcentuojama karo atskyrimo nuo valstybės, t.y. valstybės monopolio kariavime praradimo, bei tokio kariavimo tipo dominavimo tradicinio kariavimo atžvilgiu idėja.

Abi kryptys aptaria patį modernų kariavimą, jo priemones ir būdus, netgi pateikia ateities kariavimo vizijas, tačiau visiškai nekalba apie pasaulio politiką. **Naujojo tipo**

kariavimo reikšmė nei valstybėms, nei tarptautinei sistemai nei jos veikėjų santykiams nėra nagrinėjama apskritai.

Šiandien, stebint tarptautines operacijas, aiškiai identifikuojami tokie probleminiai reiškiniai: Pastarojo dešimtmečio kariniuose konfliktuose net valstybėms, naudojančioms moderniausias kariuomenes, konflikto baigties pasiekti vien tik karinėmis priemonėmis nepavyksta. Tuo tarpu nevalstybiniai dariniai (teroristinės, kriminalinės ar privačios samdinių grupuotės) dažniausiai disponuodami lengva ir neretai pasenusia ginkluote ir parankinėmis priemonėmis, bet naudodami asimetrinius kovos veiksmus sugeba ne tik priešintis modernioms kariuomenėms, bet ir smogti smūgius prieš juos kariaujančių valstybių civiliams gyventojams. Taip pat, nors valstybės tradiciškai suprantamos kaip vienintelės turinčios monopolinę teisę skelbti, vykdyti (kariauti) ir nutraukti karą, tačiau naujuose kariniuose konfliktuose auga kariaujančių nevalstybinių veikėjų, galinčių įtakoti konflikto trukmę ir eigą, skaičius, taip pat didėja konfliktų pradžios (karo paskelbimas) ir pabaigos (taikos sutartis) neapibrėžtumas.

Tiek teorinio lygmens plėtojimo šioje srityje būtinybė, tiek ir empirika, su kuria susiduriama reguliuojant karinius konfliktus kelia probleminių klausimų: **kaip naujojo tipo kariavimas veikia tarptautinę sistemą?**

Darbo tikslas ir uždaviniai:

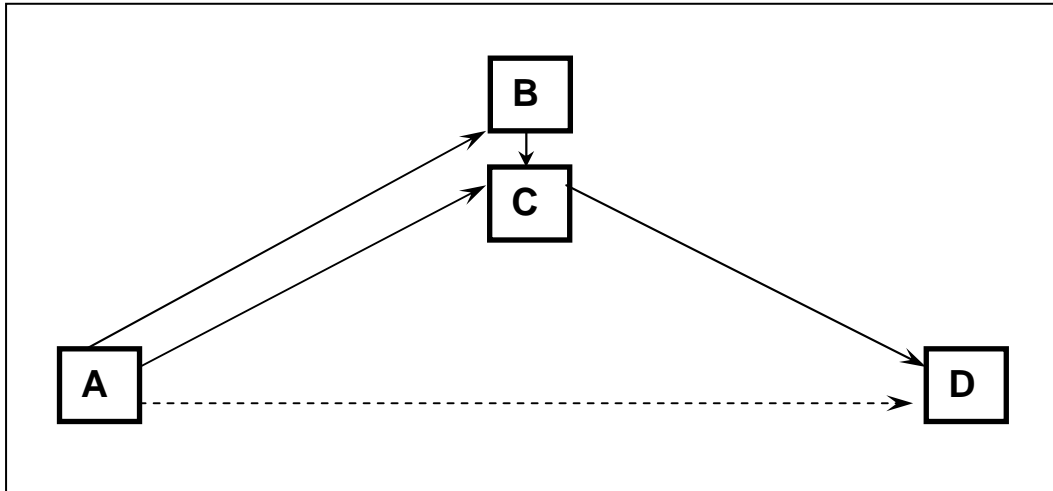
Analizuojant identifikuotą problemą formuluojamas toks pagrindinis darbo tikslas: **įvertinti kokią reikšmę naujojo tipo kariavimas (per poveikį tiesiogiai kariniuose veiksmuose dalyvaujančioms kariuomenėms, bei poveikį kariuomenių „savininkėms“ valstybėms) turi tarptautinei sistemai.**

Tikslui pasiekti, keliami šie tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti teorijų, nagrinėjančių šiuolaikinį kariavimą, analizę, identifikuojant esminius „naujojo tipo“ kariavimo bruožus – skirtumus nuo įprastinio klasikinio/konvencinio kariavimo;
2. Išplėtoti identifikuotų naujojo tipo kariavimo išskiriančiųjų bruožų sampratą;
3. Nustatyti ir įvertinti naujojo tipo kariavimo (identifikuotų esminių išskiriančiųjų bruožų) poveikį:
  - kariuomenėms;
  - valstybėms;
  - tarptautinei sistemai.

Hipotezė ir pagrindinės darbo tezės

Šiame darbe ginama ir atsakanti į problemą hipotezė yra formuluojama taip: **Naujojo tipo kariavimas yra vienas iš veiksnių, mažinančių valstybės-veikėjo vaidmenį sprendžiant tarptautinio saugumo klausimus tarptautiniuose santykiuose.**

1 schema. Hipotezės grafinė schema.

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Šiai hipotezei pagrįsti pristatomos ir plėtojamos tokios tezės:

- Naujojo tipo kariavimas (A) eliminuoja galimybę nacionalinėms kariuomenėms, karinius konfliktus sėkmingai išspręsti (pasiekti pergalę) vien tik karinėmis priemonėmis (B); (A→B).
- Naujojo tipo kariavimas (A) sąlygoja valstybės monopolinės teisės kariauti praradimą (C): monopolinę valstybių teisę „kariauti“ ardo naująjį kariavimą vykdančios nevalstybiniai dariniai, laipsniškai skatindami valstybės legitimumo eroziją – kai kurių valstybės funkcijų nnykimą; (A→C).
- Kariuomenių neįgalumas kariniuose konfliktuose pasiekti pergalę naudojant tik karines priemones (B) prisideda prie valstybės monopolinės teisės kariauti praradimo (C); (B→C).
- Valstybės monopolinės teisės kariauti praradimas (C) prisideda prie valstybės vaidmens, sprendžiant tarptautinio saugumo klausimus tarptautiniuose santykiuose, mažėjimo (D); (C→D).

Tyrimo būdas ir metodai:

Šiame darbe teorinių koncepcijų aiškinančių šiuolaikinį kariavimą analizei ir naujojo tipo kariavimo skiriamiesiems bruožams apibrėžti naudojamas aprašomasis-analitinis tyrimo

metodas. Tas pats metodas taikomas it tiriant naujojo kariavimo reikšmę kariuomenėms, valstybėms ir tarptautinei sistemai.

Darbo apimtis ir struktūra

Magistro darbą sudaro penkios dalys. Pirmojoje dalyje pateikiama teorijū, apibrėžiančių naująjį kariavimą analizė. Šios analizės pagrindu identifikuojami išskiriantieji naujojo kariavimo bruožai: dalyvaujantys veikėjai, erdvė kurioje kariaujama, bei tiek veikimo būdams, tiek ir priemonėms būdingas asimetriškumas.

Antroje dalyje išplėtojama identifikuotų bruožų samprata. Kitos trys dalys skiriamos naujojo kariavimo bruožų reikšmės analizei. Ši analizė suskirstyta į tris atskirus lygmenis, kurių kiekviename nagrinėjama naujojo kariavimo reikšmė kariuomenėms, valstybėms ir tarptautinei sistemai atitinkamai.

1. NAUJOJO TIPO KARIAVIMO TEORINIS PAGRINDIMAS IR SKIRIAMŲJŲ BRUOŽŲ IDENTIFIKAVIMAS

1.1. *Modernaus kariavimo aiškinimo koncepcijos*

Karo studijų disciplinoje egzistuoja kelios šiuolaikinį kariavimą (*angl. Modern Warfare*) aiškinančios teorijos. M. J. Mazarr'as išskiria tris, visiškai skirtingas, tarpusavyje dėl vedančiosios XXI a. šios srities teorijos statuso besivaržančias koncepcijas⁷. Tai *realpolitik*⁸ besiremiantys teoriniai aiškinimai, kai laikomasi tradicinių nuostatų jog nepaisant jokių pokyčių, valstybės elgiasi pragmatiškai ir siekdamas galios bei naudos kariauja prieš valstybes; karinės transformacijos teorija, kai teigiama, kad tobulėjančios technologijos verčia iš esmės keistis – „transformuotis“ kariaujančioms pusėms, transformuojant kariavimo priemones, būdus, organizacinę struktūrą bei kultūrą; ir ketvirtosios kartos kariavimo teorija, kai kariavimas nuo 1648 m. Vestfalijos sutarties iki šių dienų suskirstomas į kartas, kur ketvirtosios – naujausios, kartos kariavimui priskiriami ne valstybių vedami karai.

Realpolitik prieiga kariavimas apibrėžiamas kaip priešišku karinių jėgų susidūrimas mūšio lauke, po kurio viena iš kariaujančių pusių dažniausiai iškyla kaip laimėtoja⁹. Tokių karų priežastys dažniausiai esti siekimas kontroliuoti teritorijas, gamtinius išteklius, įtampos eskalavimas ar klaidingos prognozės. Pagal šią sampratą, kariniai pajėgumai visuomet buvo tik valdančiųjų instrumentas, siekiant konkrečios išskaičiuotos pabaigos – *realpolitik* tikslo. Net ir tais atvejais, kai kariaujama ne vien tik galios siekimo tikslais, kariaujančios pusės nepamiršta nei saugumo dilemos nei varžybų dėl tos pačios galios ir įtakos. Tokia prieiga suponuoja pasaulį suvokti kaip anarchišką didelį „darvinistinio“ mūšio lauką, kur stiprios valstybės pasiima tai ką gali, o silpnosios pasiduoda arba jungiasi į aljansus ir priešinasi. Šia samprata besiremiančios karo studijų disciplinos teorinės koncepcijos taikytinos aiškinti atvejams, kai valstybės, kariaudamos viena prieš kitą, naudoja karinius pajėgumus, t.y. kai kariuomenė susiduria su kariuomene. Tuo tarpu šiandienos kariniuose konfliktuose stebima situacija, kuomet karinius veiksmus vykdo ne valstybių kariuomenės, o apskritai jokiai valstybei nepriskirtini ideologiniu, religiniu, kitu vertybiniu pagrindu ar materialios naudos siekimo tikslais suformuoti dariniai, kurių veiksmų motyvai, tikslai, bei jų įgyvendinimo būdai ir priemonės yra kokybiškai kiti, lieka už šios prieigos teorinių aiškinimo ribų. Kitaip tariant, *realpolitik* koncepcijoje atsisakoma vykstančius pokyčius kariavime vadinti

⁷ Plačiau apie tai Michael J. Mazarr, „*Extremism, Terror, and the Future of Conflict*“. <<http://www.policyreview.org/000/mazarr.html>> [Žiūrėta 2006 11 30].

⁸ Vok. *real* – realistinis, praktiškas ar aktualus, o *politik* – politinė veikla.

⁹ Mazarr.

revoliuciniais bei nepripažinti valstybės monopolio kariavime praradimo, kas reiškia, kad joks naujas kariavimo tipas nėra išskiriamas. Šios priegos pagalba negalima išskirti jokio naujojo tipo kariavimo bruožo. Todėl siekiant identifikuoti skiriamuosius šiuolaikinio kariavimo bruožus, reikia atlikti būtent pastarųjų dviejų M. J. Mazarr'o išskirtų koncepcijų (transformacijos ir ketvirtosios kartos kariavimo) analizę.

1.2. Naujojo tipo kariavimas transformacijos teorijoje

Transformacijos teorijoje varomuoju katalizatoriumi kariavimo pokyčiuose išskiriama technologinė pažanga. Todėl tokiu pagrindu konstruojamos teorinės priegos rėmuose naujasis kariavimas matomas kaip modernios kariuomenės, aprūpintos pažangiausia ginkluote, valdymo, kontrolės ir komunikacinėmis technologijomis, ypač tikslus ir efektyvus veiksmas prieš priešininką.

Pati transformacijos teorija yra kiek patobulinta koncepcijos, vadinamos „Revoliucija karyboje“ išvestinė. Pagal šią koncepciją revoliucinius pakitimus kariavime sąlygoja techninių naujovių (*bio* ir *nano* technologijos, lazeriai, informacinės technologijos, naujausi mechaninės inžinerijos pasiekimai) įdiegimas, įgalinantis plėtoti ir mūšio lauke pritaikyti sparčias duomenų rinkimo, informacijos analizės ir komunikacines sistemas, bei ypač taiklaus ginklo gabenimo iki taikinio platformas ir sunaikinimo priemones.

Ankstyvoje raidos stadijoje, ši koncepcija buvo plėtotą ir sovietų karybos specialistų: Rusija dar 1980 m. paskelbusi apie artėjančią „karinę technologinę revoliuciją“, savo ruožtu tvirtino, kad valdomi, nebranduoliniai, ilgo nuotolio ginklai, ir juos integruojančios sistemos iš esmės keičia kariavimo meną ir pajėgų organizacinę struktūrą. Generalinio štabo akademijos Mokslinių tyrimų centro direktoriaus V. Slipčenko teigimu, kariavimas (karas) pasaulyje jau evoliucionavo į penkias kartas ir stebimi jau šeštosios kartos kariavimo bruožai¹⁰. Pirmosios kartos kariavimui jis priskiria pėstininkų ir kavalerijos mūšius iki buvo išrastas parakas ir sukonstruotas šaunamasis ginklas. Antrajai kartai – lygiavamzdžių šaunamųjų ginklų evoliucionavimo į graižtvinius periodą. Trečiosios kartos kariavimu V. Slipčenko apibrėžia tarpsnį iki buvo sukonstruoti automatiniai ginklai. Ketvirtoji karta anot jo išsiskiria kariavime pradėjus naudoti automatinio veikimo ginklus, tankus, karinius orlaivius ir radijo ryšio priemonės. Penktajai kariavimo kartai jis priskiria veiksmus po branduolinio ginklo atsiradimo: t.y. „teorinis“ veiksmų variantų naudojant branduolinius ginklus planavimas strateginiame, operaciniame ir taktiniame lygmenyse ir praktinis šios ginkluotės įdiegimas kariuomenės rūšyse, jos išdėstymas ir vykdyti bandymai. Šeštosios kartos

¹⁰ Mary C. FitzGerald, „The Russian military's strategy for „sixth generation“ warfare“. <http://www.findarticles/mi_m0365/is_n3_v38/ai_15595405>[Žiūrėta 2006 11 30].

kariavime V. Slipčenko prognozuoja naujausių technologijų karyboje naudojimą, kuomet „technologiskai pažangi kariuomenė, naudodama sparčias duomenų apdorojimo sistemas, „protingus“ ginklus, elektroninės kovos priemones bei žvalgybos sistemas ir ginkluotę veikiančią iš oro erdvės, galės sunaikinti konkrečius pavienius taikinius ir sukelti politinį ir karinį priešų pralaimėjimą, beveik nepatirdama žmogiškųjų nuostolių ir fiziškai neokupuodama priešininko teritorijų“¹¹. V. Slipčenko numato pagrindinio vaidmens persikirstymo tarp pajėgų rūšių būtinybę. Jo teigimu oro erdvė (kosmosas) taps nauju operacijų teatru. Palaipsniui branduolinių ginklų pakeis ypatingai tikslūs ginklai, o didelio masto sausumos pajėgų operacijos praras aktualumą. Konceptijos autoriaus teigimu šeštos kartos karas pakeis kariavimo dėsnius. Jei ankstesniųjų kariavimo kartų mūšiai vyko žemės paviršiuje, oro erdvę naudojant sausumos operacijų paramai, tai šeštosios kartos kariavimas vyks būtent oro erdvėje, tuo tarpu operacijos ant žemės paviršiaus bus tik remiančios. Jei anksčiau kariaujančios pusės siekė sunaikinti priešininko karinius pajėgumus, užimti teritorijas ir pakeisti politinę sistemą, tai ateities nebranduoliniai strateginiai puolimai iš oro, bus nukreipti pagrindiniams priešiškos pusės kariniams objektams ir pramoniniams ekonominiams centrams naikinti, taip eliminuojant priešininko galimybę kontratakuoti. Vieni pirmųjų smūgių bus nukreipti ir į atomines elektrines, cheminės pramonės objektus, užtvankas, hidroelektrines, taip sukuriant dideles radiacinio ir cheminio užterštumo bei užtvindimo zonas.

Taip vaizduojamas ateities kariavimas išsiskiria technologijų panaudojimo svarba, ir smūgiais į gilumą apeinant fronto liniją (ar jai apskritai neegzistuojant). Todėl teigtina, kad Sovietų „karinės technologinės revoliucijos“ teoretikai, įtakoti vakarietišku kolegų, tyrinėjo iš esmės tuos pačius dalykus kaip, ir jų pirmtakai – manevrinio kariavimo ir *blitzkrieg* tyrėjai, tik atsižvelgė į naujausių technologijų (mikroelektronikos, automatizuotų sistemų ir kt.) įtaką ginkluotei ir jos naikinimo efektyvumui. Sovietų idėjos istorijos bėgyje tų pačių vakarietišku kolegų buvo transformuotos ir išplėtos į šiandien gerai žinomą revoliucijos karyboje koncepciją.

Projektuodama ateities kariavimo bruožus, ši koncepcija teigia, kad kariaujančios pusės nesusidurs priešpriešinėse linijose viena priešais kitą, o veiks išsklaidytais vienetais komunikuojančiais ryšių ir logistinių tinklų pagalba; kad duomenys vienu metu bus renkami visame mūšio lauko plotyje ir gylyje ir perduodami į vieningą integruotą duomenų apdorojimo centrą, kur vos kelių sekundžių trukmės laikotarpyje jau suformuotų sprendimų pavidalu vėl iškeliaus į tą patį mūšio lauką visų lygių vykdytojams; kad nepilotuojami orlaiviai (angl. *Unmanned Aerial Vehicle*) ir nuotoliškai valdomos antžeminės platformos

---

¹¹ Ten pat.

raketomis naikins ryšių priemones ir radarus vienoje vietoje, informacinių technologijų specialistai išsiskverbs į priešišką informacinę sistemą ir vykdys informacines operacijas kitoje, o specialiosios pajėgos, gavusios tikslią informaciją iš vadavietės, veikiančios už tūkstančių kilometrų, eliminuos priešiško kariajuančio vieneto vadovą ar valdymo punktą trečioje.

Teorija ne tik akcentuoja, modernių technologijų įgalintų naujų būdų ir priemonių svarbą naikinant priešininko kovinius pajėgumus ir šiuolaikiniame mūšyje ir ateityje, bet ir nusako transformavimosi sritis, t.y. ką ir kaip kariuomenei reikia keisti, kad ji galėtų sėkmingai kariauti ateityje. Tačiau išsigilinus į teorijos esmę teigtina kad ji – ne kas kita kaip *blitzkrieg* ir manevrinio kariavimo, savo ruožtu kildinamo dar iš Pirmojo pasaulinio karo, evoliucionavusi išdava. Tai tik patobulinta „senojo“ manevrinio kariavimo koncepcija, orientuota į kariavimo tarp valstybių, naudojančių moderniai apginkluotas kariuomenes, kovos veiksmų analizę ir prognozę.

„Sukaustyta“ technologijų, kaip pagrindinio transformaciją skatinančio veiksnio, prioritetizavimo ir tradicinės konvencinio kariavimo sampratos, transformacijos teorija naujojo tipo kariavimą mato tik iš vienos – technologinės pažangos sąlygotos adaptacijos pusės, tačiau ignoruoja kitokio kariavimo galimybę. Kariavimo, kuris per Afganistane ir Irake besitęsiančius žemo intensyvumo konfliktus akivaizdžiai demonstruoja ribotą naujausios karinės technikos efektyvumą, taip paneigdamas pernelyg sureikšminamą technologijų svarbą tokio tipo konfliktuose. Nepaaiškindama operacijų neapibrėžtame mūšio lauke, kai priešininkas yra ne konvencinė kariuomenė, o keliose valstybėse tarp civilių asmenų išsimaišęs kovotojų tinklas, dažnai nenaudojantis jokių sudėtingų technologijų, ši teorija nepasiūlo jokio skiriamąjo naujojo tipo kariavimo bruožo, tik akcentuoja technologijų pagalba padidintą kariavimo priemonių efektyvumą: greitį, tikslumą, didesnę sunaikinimo tikimybę. Tačiau šioms efektams pasireikšti reikalingos sąlygos, kurios naujojo tipo kariavime ne visuomet susidaro.

1.3. Ketvirtosios kartos kariavimo teorija

Ketvirtosios kariavimo kartos teorija grindžiama idėja, kad tarpvalstybiniai karai nyksta, „užleisdami kelią“ žemo intensyvumo konfliktams (angl. *Low-intensity conflicts*) ir sukilimo tipo kariavimui (angl. *Insurgency*). Anot šią idėją plėtojančių teoretikų, prasidėjo decentralizuoto kariavimo laikotarpis, kai valstybės jau nebėra vieninteliai galintys kariauti subjektai.

1.3.1. Martin'o van Creveld'o išvalgos

Vienas pirmųjų šios teorijos¹² propaguotojų Martin'as van Creveld'as teigia, kad decentralizuoto kariavimo pagrindinė priežastis – tūkstančius metų kariavime dominuojanti „progresyvios konsolidacijos“ tendencija: milžiniškos karinės galios telkimas vos keliose valstybėse¹³. Jo teigimu, XX a. tokia konsolidacija išties padidino karinius pajėgumus sukaupusių valstybių galią, tačiau turėjo ir negatyvių pasekmių – kariavimo galios koncentravimas tapo save naikinantis. Kaip pastebi M. van Creveld'as, „visuotinį karą“ viena prieš kitą kariaudamos valstybės turėjo vykdyti milžiniškas ir daug nuostolių reikalaujančias operacijas, kuriose žūdavo nuo keturiasdešimt iki šešiasdešimt milijonų žmonių, o pagrindinės kontinento dalys virsdavo griuvėsiais¹⁴. Žinodamos visuotinio karo konvencinėmis priemonėmis ir jo padarinių likvidavimo kaštų dydį, bei įvertindamos atsiradusio branduolinio ginklo, panaudojimo pasekmes ir priešininko atsakomojo smūgio galimybę, branduolinės galybės JAV ir Sovietų sąjunga vengė tiesioginės konfrontacijos. Tačiau šaltasis karas išliko „šaltas“ tik Europoje, nes plėsdamos savo įtakos zonas abi supergalybės aktyviai rėmė trečiųjų šalių vyriausybes, ar opozicinius judėjimus. M. van Creveld'o teigimu viso to pasekmė – karas atsiskyrė nuo valstybės. Tarpvalstybinių karų skaičius, juose vykdomų operacijų mastas ir dalyvaujantys kariniai pajėgumai aiškiai sumažėjo. Tuo tarpu pilietinių karų, sukilimų ir teroristinių kampanijų, t.y. karų valstybių viduje skaičius ženkliai išaugo. Tokie karai ėmė dominuoti tarpvalstybinių karų atžvilgiu. Tuo remdamasis van Creveld'as daro išvadą, kad ilgainiui tarpvalstybiniai karai apskritai nunyks, nes juos „išstums“ decentralizuoti, ne valstybių vedami karai.

Teorijos autorius pastebi, kad pirmoji besikeičianti kariavimą pajuto Vokietijos kariuomenė Antrojo pasaulinio karo metu okupuotose buvusiose Jugoslavijos ir Sovietų sąjungos teritorijose, kur susidūrė su ypač stipria gyventojų rezistencija. Vokietijos karinės pajėgos, „sėkmingai triuškinusios pažangiausias to meto kariuomenes, <...> buvo stabdomos ir sekiamos mažomis grupelėmis veikiančių partizanų, kurie nepriklausė jokiai kariuomenei, nedėvėjo jokių uniformų, nekovojo atvirų mūšių ir slapstydavosi įsimaišę vietinėse bendruomenėse“¹⁵.

Greitai buvo susivokta, kad efektyviausios priemonės tokio tipo operacijose yra ne Vermachto pasididžiavimas – šarvuotos tankų divizijos, toliašaudė artilerija ir bombonešiai, o

¹² Martin van Creveld'as koncepcijos apie decentralizuotą kariavimą nevadina ketvirtosios kartos kariavimu.

¹³ Michael J. Mazarr, „*Extremism, Terror, and the Future of Conflict*“. <<http://www.policyreview.org/000/mazarr.html>> [Žiūrėta 2006 11 30].

¹⁴ Martin van Creveld, „*Through a glass, darkly. Some Reflections on the Future of War*“. <http://www.d-n-i.net/creveld/through_a_glass_darkly.htm> [Žiūrėta 2008 04 20].

¹⁵ Ten pat.

lengvi policijos, pėstininkų, kalnų ir specialiųjų pajėgų vienetai, bei svarbiausia – visų žvalgybos tipų specialistai.

M. van Creveld'as pastebi, kad greta įprastinio kariavimo vis aiškiau ryškėjo kitokio kariavimo tipas. Su analogiška Vokietijai patirtimi susidūrė kolonijas valdančios valstybės Prancūzija (Indokinijoje¹⁶, Alžyre) ir Jungtinė karalystė (Kenijoje). Galingiausia šių kariuomenių ginkluotė (tankai, bombonešiai, artilerija, reaktyvinės-salvinės ugnies sistemos, jau nekalbant apie branduolinį ginklą) buvo tiesiog bevertė kovoje prieš kovotojus-sukilėlius.

Jungtinės Amerikos valstijos pirmąjį kartą su tokio tipo kariavimu susidūrė Vietname, į kurį, 1954 m. atsitraukus Prancūzijos kariuomenei, pirmiausiai išsiuntė karinius patarėjus, vėliau specialiųjų operacijų karius, o 1965 m. dideles konvencines pajėgas. Valstijų kariuomenė turėjo tuo metu vienas pažangiausių pasaulyje karines pajėgas: bombonešius, naikintuvus, sraigtasparnius, tankus, artileriją, modernias ryšio priemones. Tačiau techninis JAV kariuomenės pranašumas sėkmės neužtikrino. Po aštuonių metų karo, praradę daugiau nei penkiasdešimt aštuonis tūkstančius karių¹⁷, amerikiečiai išvedė karines pajėgas taip ir nepasiekę jokios karinės ar politinės pergalės. Tokie buvo pirmieji JAV pažinties su naujojo tipo kariavimu rezultatai.

„Ta pati istorija kartojosi visur: „Afganistane (kur Sovietų sąjunga po aštuonių metų karo išvedė kariuomenę), Kambodžoje (kur vietnamiečiai buvo priversti atsitraukti), Šri Lankoje (kurioje Indijos kariuomenė taip ir neatstatė „tvarkos“), Eritrejoje (kuri išsikovojo nepriklausomybę nepaisant sovietų remiamos Etiopijos milžiniškų priešiškių pastangų), Somalyje (kur po nesėkmingų pastangų eliminuoti vietinius karo vadus, iš šalies buvo evakuotos visos Jungtinių Tautų mandatu veikę karinės pajėgos)“¹⁸. Beveik kas kartą, kai sunkiai ginkluota, reguliari valstybės kariuomenė susidurdavo su kariais-sukilėliais, patirdavo pralaimėjimą.

M. van Creveld'as pateikdamas visą eilę pavyzdžių, ne tik teigia, kad moderniausia ginkluotė naujajame kariavime netenka pranašumo, ar kad valstybės nepripažindamos naujojo kariavimo egzistavimo ir naudodamos tradicinius kariavimo metodus yra pasmerktos pralaimėti, bet ir tai, kad naujojo tipo kariavimas sparčiai plinta.

Tokią teiginį patvirtina ir XX a. vykusių karinių konfliktų statistika: nuo 1900 m. iki 1910 m. tiek pilietiniai tiek tarpvalstybiniai karai nedominavo vienas kito atžvilgiu, tuo tarpu nuo 1990 m. iki 2000 m. daugumą sudarė pilietiniai karai¹⁹. Taip pat pastebėtina, kad,

¹⁶ Pietryčių Azijos pusiasalis, kuriame yra Vietnamas, Laosas, Kambodža ir rytinė Tailando dalis.

¹⁷ *Statistics about the Vietnam War* < <http://www.vhfcn.org/stat.html> > [Žiūrėta 2008 03 16].

¹⁸ Martin van Creveld, „*Through a glass, darkly. Some Reflections on the Future of War*“. < http://www.d-n-i.net/creveld/through_a_glass_darkly.htm > [Žiūrėta 2008 04 20].

¹⁹ „*Conflict map*“ < http://nobelprize.org/educational_games/peace/conflictmap/>, [Žiūrėta 2006 12 04].

pilietiniai karai nebėra vien tik valstybių, kuriose jie vyksta, vidaus reikalas. Be užsienio valstybių įsikišimo šiandien vyksta vos keli tokio tipo konfliktai. Pavyzdys – konfliktas Kongo demokratinėje respublikoje kur be penkių kaimyninių šalių konflikto sureguliuavime dalyvauja ir tarptautinė bendruomenė.

Partizaninių kovų ir teroristinių aktų po Antrojo pasaulinio karo daugiausiai pasireiškė neišsivysčiusiose šalyse, kur gyventojai arba patys bandė sukurti valstybes, arba kur įkurtos valstybės nesugebėjo išlaikyti jėgos (ir tvarkos užtikrinimo) struktūrų monopolio. Tačiau gana greitai ir išsivystę valstybės, tokios kaip Vokietija, Prancūzija, Italija, Ispanija, Jungtinė karalystė ir netgi Japonija sulaukė pirmųjų teroristinių smūgių jau savo teritorijose. Taip naujojo kariavimo mūšio laukas tiek per kovotojus, veikiančius vieni prieš kitus trečiose šalyse²⁰, tiek ir per teroristines gruputes veikiančias prieš konkrečioje karinėje tarptautinėje operacijoje dalyvaujančias valstybes, išplito po visą pasaulį, nepaisydamas nei valstybių sienų, nei geografinių kliūčių.

1.3.2. Wiliam'o S. Lind'o keturių kariavimo kartų modelis

1989 m. grupė JAV karybos ekspertų, vadovaujamų W. S. Lind'o visą žmonijai žinomą kariavimą suskirstė į du periodus, kurių pirmasis apėmė laikotarpį iki nacionalinių valstybių susiformavimo – 1648 m. Vestfalijos sutarties, o antrasis – nuo minėtos sutarties pasirašymo iki šių dienų. Antrąjį kariavimų periodą jie sugrupavo į keturias kartas, identifikuodami pagrindines kariavimo kartų pasikeitimo priežastis. Tam, kad suprasti kariavimo evoliuciją iš kartos į kartą, būtina detaliau aptarti esminius kiekvienos kariavimo kartos bruožus. W. S. Lind'o teorijoje pagrindinis dėmesys skiriamas kiekvienos naujos „pamainos“ susiformavimo priežastims paaiškinti. Anot autoriaus, kitos kariavimo kartos „išskylimas“ į antrą planą nustumia prieš tai dominavusiąją, tačiau tai nereiškia, kad ankstesniųjų kartų kariavimas visiškai jau nebeegzistuoja²¹.

1.3.2.1. Pirmosios kartos kariavimas

W. S. Lind'as pirmajai kariavimo kartai priskiria periodą nuo 1648 m. Vestfalijos sutarties iki technologinės naujovės – graižtvinių šaunamųjų ginklų atsiradimo. Šis laikotarpis pasižymėjo keletu aspektų. Pirmiausia, nacionalinių valstybių atsiradimas be daugybės kitų dalykų reiškė, kad valstybės gavo išimtinės teises kurti ir išlaikyti savo kariuomenes. Būtent tuomet susikūrė net iki dabar išlikę karinės kultūros elementai, tokie kaip nacionalinių

²⁰ Pvz. kurdai prieš turkus Vokietijoje.

²¹ Plačiau apie tai William S. Lind, „*Fifth Generation Warfare?*“ <http://www.d-n-i.net/lind/lind_2_03_04.htm> [Žiūrėta 2006-11-30].

kariuomenių uniformos – atskiriančios karius nuo civilių, ar aiškiai hierarchizuota karinių laipsnių sistema – suskirstanti karius į rangus ir priskirianti kiekvienam laipsniui sąlyginį struktūrinį vienetą vadovavimui ir kontrolei²². Antra, šiuo laikotarpiu procedūros veikti linijinėje kovos rikiuotėje buvo itin išstobulintos nes leido žymiai efektyviau, t.y. aiškiai komandom, būgnais ir trimitais valdyti masinę, „neprofesinę“²³ kariuomenę, tam kad organizuotai įsitraukti į mūšį, sinchronizuotai naudoti lygiavamzdžius šaunamuosius ginklus (muškietas) taip sutelkiant ugnį ir padidinant jos galią. Vienetų valdymas buvo ypač centralizuotas, nes tik treniruoto „automatizmo“ dėka galima buvo koordinuoti veiksmus naudojant milžiniškas mobilizuotas kariuomenes.

Esminiai šios kariavimo kartos bruožais identifikuotini: Visiško valstybės monopolio kariuomenės atžvilgiu sukūrimas, masinės kariuomenės, sudarytos mobilizuojant valstybės žmogiškuosius išteklius, linijinės taktikos dominavimas ir centralizuotas karinių vienetų valdymas.

1.3.2.2. Antrosios kartos kariavimas

Pirmosios kartos kariavimo dominavimo pabaigą, ir antrosios kariavimo kartos pradžią W. S. Lind'as tapatina su graižtvinių šaunamųjų ginklų atsiradimu. Karo meno istorijoje graižtvinių šaunamųjų ginklų atsiradimas taip pat įvardinamas lūžiniu momentu, nes tuomet sutelktos linijinės rikiuotės puolančios viena priešais kitą jau nebeapsiteisindavo dėl milžiniškų žmogiškųjų nuostolių.

Padidėjus šaunamųjų ginklų taiklumui ir ugnies tempui²⁴, bei pradėjus mūšiuose naudoti inžinerines užtvartas, linijinė taktika tapo savižudiška. Todėl kariniai vadai buvo priversti ją keisti. Sprendimai buvo surasti: pradėta manevruoti mažesniais vienetais, kas padidino judėjimo spartą, leido išnaudoti natūralias vietovės reljefo priedangas (*agl. Cover*) ir slepiamąsias savybes (*angl. Concealment*). Tai ženkliai sumažino žmogiškųjų nuostolių dydį.

Nors antrosios kartos kariavimas dar išlaikė aiškias linijas mūšio lauke, tačiau palaiapsniui prioritetas mūšiuose nuo karių perėjo prie išstobulintos ginkluotės. Antrosios kariavimo kartos taktika buvo apibrėžiama žymiuoju prancūzišku teiginiu: „*L'artillerie conquiert, l'infantry occupest*“²⁵. Artilerijos vaidmuo kardinaliai pakito: sutelkta masinė

²² Pagal William S. Lind, „*Understanding Fourth Generation War*“ <<http://www.antiwar.com/lind/index.php?articleid=1702>> [Žiūrėta 2007-02-24].

²³ Kai tik bazinį karinį parengimą turintys žemiausios grandies kariai, nepriima jokių sprendimų, tik vykdo komandas.

²⁴ Šūvių, paleidžiamų iš vieno ginklo, skaičius per minutę.

²⁵ Artilerija nugalė, pėstininkai užima.

artilėrijos ugnis, o ne pėstininkai tapo esminis mūšio elementas. Pėstininkai po intensyvaus artilėrinio „paruošimo“ praktiškai be kautynių uėzimdavo teritorijas²⁶.

Keturių kariavimo kartų teorijos autorius pagrindine kariavimo pobūdžio evoliucionavimo iš pirmosios kartos į antrąją priežastimi įvardina greitą tobulėjimą moksle, bei spartaus ekonominio vystimosi sukurtas sąlygas, įgalinusias įdiegti naujausias technologijas karyboje²⁷.

Būtent sukurta nauja ginkluotė (sunkioji artilėrija, tankai, bombonešiai) privertė kariuomenes keisti veiksmų taktiką. Tad skiriamuoju antrosios kartos kariavimo bruožu įvardintinas simetriškas priešiškų karinių pajėgumų naikinimas naudojant ne gyvąją jėgą, o ginkluotės teikiamus efektus.

1.3.2.3. Trečiosios kartos kariavimas

Teorijos autorių teigimu, trečiosios kartos kariavimas prasideda pradėjus naudoti Vermachto sukurta *blitzkrieg* taktiką. „Pati kariavimo koncepcija remiasi tuo, kad technologinius priešo pranašumus galima „apeiti“ naudojant sumanesnę strategiją“²⁸. Praktiškai tai buvo realizuojama per greito manevro ir netikėtumo faktoriaus naudojimą, aplenkiant parengtas mūšiui priešo linijas, ir smogiant iš užnugario. Taip aiškus linijinis kovojimas baigėsi, todėl visas dėmesys buvo skirtas naujiems greitesnio judėjimo būdams tobulinti. Priešiški vienetai vengdami susitikti vienas priešais kitą, stengėsi manevruoti (judėti) vienas kito atžvilgiu. Trečios kartos kariavime susiformavusi praktika išnaudojant greitį ir manevravimą išvengti tiesioginio susidūrimo su mūšiui nepasiruošusiu priešu ir smogti į neparuoštą gynybą, tapo bendru, visame pasaulyje naudojamu principu.

Pastebėtina, kad šios kartos kariavime poreikis manevruoti ir smogti į priešininko gilumą diktavo reikalavimus karinei technikai ir ginklams daugiau nei mokslo ir technologinė pažanga. Taip sunkūs mechanizuoti vienetai norėdami tapti greitesni, atsisakė dalies apsaugos – storesnio, o tuo pačiu ir sunkesnio šarvo. Teko spręsti apsaugos lygio ir manevravimo galimybių dilemą. Trečiosios kartos kariavimo periodu sukurti sraigtasparniai, leido giliai įsiskverbti į priešišką teritoriją, o ištobulintos raketinės sistemos sudarė sąlygas atakuoti priešą net tiesiogiai nesusidūrus su juo, t.y. iš gerokai didesnio atstumo. Didėjantys atstumai tarp manevruojančių vienetų ir vadaviečių iškėlė valdymo ir ryšių sistemų tobulinimo poreikį.

²⁶ Plačiau apie tai John Baylis, et al., „*Strategy in the Contemporary World. An Introduction to Strategic Studies*“ Oxford University Press, 2002, 92-96.

²⁷ William S. Lind, „*Understanding Fourth Generation War*“.

<<http://antiwar.com/lind/index.php?articleid=1702>> [Žiūrėta 2007-02-24].

²⁸ Ten pat.

Manevravimas dideliais kariniais vienetais yra ypač sudėtingas ir lėtas. Todėl trečiosios kartos kariavimui būdingas poreikis veikti greitai sąlygojo struktūrinius kariuomenių pokyčius. Manevruoti, o tai reiškia ir vykdyti kovos veiksmus savarankiškai pradėjo mažesni nei divizija vienetai. Kariuomenių organizacinės struktūros pokyčiai, kariavimo taktikos adaptavimas, bei naujos ginkluotės įdiegimas reikalavo didesnio savarankiškumo koviniams vienetais. Todėl daugiau atsakomybės buvo perduota žemesnio rango karininkams, kurie aukštesnio štabo suformuluotas užduotis turėjo vykdyti savarankiškai, reaguodami į kintančią situaciją mūšio lauke. Taip kariavimas tapo mažiau centralizuotas.

W.S. Lind'as teigia, kad nors kariavimo evoliucionavimui į trečiąją kartą didelę įtaką darė technologiniai pokyčiai, „varantysis“ faktorius čia buvo idėjos²⁹. Būtent *blitzkrieg* taktiką reikėjo sugalvoti tam, kad įveikti technologiškai pranašesnę priešą.

Aptarus trečiosios kariavimo kartos specifiką, galima išvesti net kelis skiriamuosius bruožus. Pirmas – ne linijinė, o manevravimo vienetais ir ugnimi taktika. Antras – laiko faktoriaus prioritetizavimas: „laikas“, pakeitė iki tol kariavime dominavusį „vietos“ faktorių. Veikti reikėjo ne tik tam tikroje vietoje, bet ir tam tikru metu. Trečias – kariuomenės struktūrinių vienetų valdymo decentralizavimas.

Prieš pradėdant ketvirtosios kariavimo kartos teorinį nagrinėjimą, apibendrintai galima teigti, kad pirmosios kartos kariavimui yra būdingas gyvosios jėgos dominavimas ir centralizuotas jos valdymas. Antrajai kartai – naikinimas sutelkta ugnies galia, o trečiajai – manevras. Tačiau visų trijų kartų kariavimas turi vieną bendrą bruožą: veiksmų tikslas – sunaikinti priešininką karinėmis priemonėmis. Ketvirtosios kartos kariavime ir tikslas ir priemonės yra kiek kitokie.

1.3.2.4. Ketvirtosios kartos kariavimas

W.S. Lind'o teorija, kalbant apie ketvirtosios kariavimo kartos susiformavimo priežastis – tapati M. van Creveld'o aiškinimui³⁰, jog šios kartos užuomazgos pasireiškė Šaltojo karo laikotarpiu, kuomet supergalybės (Jungtinės Amerikos valstijos ir Sovietų sąjunga), stengėsi didinti savo įtaką pasaulyje remdamos trečiųjų valstybių vyriausybes ar ideologiškai palankius revoliucinius judėjimus. Tokiuose konfliktuose viena iš kovojančių pusių buvo ne valstybiniai subjektai, ir būtinai bent viena konflikte dalyvaujanti pusė buvo remiama kurios nors užsienio valstybės. Nevalstybiniai subjektai, negalėdami tiesiogiai atvirai kariauti prieš ženkliai technologiškai pranašesnius „valstybinių“ (dažnai okupacinių)

---

²⁹ Ten pat.

³⁰ Žiūrėti šio darbo 1.3.1. skyrių.

kariuomenių pajėgumus: bombonešius, tankus ir artileriją, naudojo slaptumą, terorą ir kitus asimetrinės kovos su techniškai pranašesniu priešininku būdus (taktiką).

Tad, kaip pastebi ketvirtosios kartos kariavimo koncepcijos šalininkai, šis kariavimas ypatingas tuo, kad vienoje iš kariaujančių pusių visuomet veikia kokia nors maištaujanti grupuotė (kriminalinis, teroristinis, religiniu ar ideologiniu pagrindu vienijamas darinys), besistengianti pakeisti esamą vyriausybę ar santvarką šalyje. Pastebėtina, kad toks kariavimas yra sėkmingiausias tuomet, kai tas nevalstybinis darinys ne bando (bent pirminėse konflikto stadijose) įvesti savo tvarką, o tiesiog stengiasi ardyti ir delegetimizuoti valstybės, kurioje tas karas vyksta vyriausybę. Tokių veiksmų tikslas – didinti nestabilumą ir netvarką šalyje, priverčiant valstybę „atvykėlę“ patirti didelius žmogiškuosius ir materialinius nuostolius atstatant ar įvedant „tvarką“ tol, kol ji pasitraukia. Kitas, ketvirtosios kariavimo kartos koncepcijos plėtotojas T. X. Hammes'as taikliai pastebi, kad „jis (nevalstybinio darinio kovotas) neprivalo laimėti. Jis paprasčiausiai turi kovoti tol, kol koalicija pasiduoda ir grįžta į namus“³¹. Šios ketvirtosios kariavimo kartos ypatybės pastebimos „žlugusių“ valstybių (*angl. Failed States*) pilietiniuose karuose, taip pat konfliktuose, kuriuose bent viena iš kariaujančių pusių yra ne valstybė.

Siekis „priversti atsitraukti“ neapsiriboja vien tik asimetriniais išpuoliais prieš valstybės „atvykėlės“ ar jų koalicijos karines pajėgas, konfliktą išgyvenančios valstybės sienų apibrėžiamoje teritorijoje. Veiksmai potencialiai gali persikelti į bet kurios konflikte dalyvaujančios valstybės teritoriją.

Primintina, kad pirmosios kartos kariavime dėmesys buvo skiriamas veiksams mūšio lauko fronte (priešakyje), ir ten esančiom karinėm pajėgom naikinti. Antrosios kartos kariavimas taktiniame lygmenyje išliko orientuotas į frontą (priešakinį naikinimą), tačiau operaciniame – į užnugarį: kai operacijos suplanuojamos smogti užnugaryje esantiems logistinės paramos ar rezerviniams vienetais. Trečios kartos kariavimas tiek taktiniame, tiek ir operaciniame lygiuose išsiskiria tuo, kad stengiasi „apeiti“ t.y. išvengti tiesioginio susidūrimo su mūšiui pasirošusiom priešiškom pajėgom (vietos ir ypatingai laiko atžvilgiu), be to taikiniai tampa ir pramoniniai priešiškos valstybės objektai, nes jų sunaikinimas tiesiogiai įtakoja (silpnina) valstybės gebėjimą kariauti. Tuo tarpu ketvirtosios kartos kariavimas žingsnį nukelia dar toliau: jis apskritai „apeina“ priešininko kariuomenę, ir tiesiogiai smogia ne į karinius objektus, o į civilius gyventojus esančius už tūkstančių

---

³¹ Thomas X. Hammes, „*The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*“.<
<http://www.questia.com/read/5011021168?title=The%20Sling%20and%20the%20Stone%3a%20On%20War%20in%20the%2021st%20Century>>[Žiūrėta 2007-02-24].

kilometrų nuo karinio konflikto vietos. Todėl ketvirtosios kartos kariavimui būdingas išsklaidytas mūšio laukas, apimantis ne tik visą „priešininko“ teritoriją, bet ir visuomenę.

Teorijos autorių teigimu, šios kartos kariavimo priemonių arsenalas gerokai išsiplėtė į sąrašą įtraukdamas informacijos sklaidos ir psichologines operacijas. Ypatingai svarbiu tapo gebėjimas manipuliuoti visuomenės nuomone, ją formuoti.

Technologijos buvo esminis katalizatorius iniciavęs antrosios kartos atėjimą, karinė mintis – trečiosios. Ketvirtosios kartos kariavime ir technologijų ir karinės minties – intelektualinio produkto sintezė yra naudojama pagrindiniam tikslui pasiekti. Tikslas siekimas priverčia ieškoti būdų kaip jį įgyvendinti, tuo tarpu disponavimas reikiamomis technologijomis palengvina įgyvendinimo procesą, o neretai ir siekiamų rezultatų kokybę.

Ketvirtosios kariavimo kartos tikslas – bet kokiomis priemonėmis ir būdais „sunaikinti priešininko valią kariauti“³². Kitaip tariant įtraukiant politines, ekonomines, socialines ir karines priemones, įtikinti priešininko politinių sprendimų priėmėjus, kad jų strateginiai tikslai yra nepasiekiami, arba per daug kainuojantys lyginant su galima gauti nauda. „Sėkmingą“ ketvirtosios kariavimo kartos tikslo realizaciją iliustruoja visa eilė istorinių pavyzdžių: JAV kariuomenės išvedimas iš Vietnamo 1973 m. ir Somalio 1994 m., Sovietų sąjungos – iš Afganistano 1989 m., ir pagaliau Ispanijos karių išvedimas iš Irako po 2004 m. kovo 11 d. teroristinių išpuolių Madride.

Nors ketvirtosios kartos kariavimo teorija teigia, kad tokio tipo kariavimas remiasi idėja kaip apeinant priešininko stiprybes smogti jam į silpniausią vietą, technologijos čia taip pat svarbios. Jeigu aukščiau minėtus bendruosius ketvirtosios kartos karo/kariavimo bruožus suderintume su išties revoliucingais technologiniais žmonijos pasiekimais, pamatytume galimą ketvirtosios kartos karo/kariavimo vaizdą technologijų kontekste. Pavyzdžiui „nukreiptos (sutelktos) energijos“ (angl. *Directed Energy*) naudojimas gali leisti vienatams sunaikinti tokius taikinius, kurių tiesiog neįmanoma sunaikinti konvenciniais ginklais. Moksliniai tyrimai superlaidininkų srityje atveria galimybę naudoti milžiniškus energijos kiekius, saugomus itin mažose talpose. Besiplečiantis robotų, nepilotuojamų orlaivių ir kitų technologijų taip gausiai aptarinėjamų „revoliucijos karyboje teorijoje“³³ naudojimas iš esmės atveria naujas galimybes. Keli ketvirtosios kariavimo kartos taktiką naudojantys kariai, valdydami naujausių technologijų ginklus galės sukurti tokį efektą mūšio lauke, kokį sukuria dabartinės brigados dydžio karinis vienetas³⁴. Tuo remdamasis W. S. Lind'as prognozuoja, kad „nedidelės, mobilios karių grupelės, turinčios modernius ginklus ir techniką, didelėse

---

³² Ten pat.

³³ Glaustai aptarta šio darbo 1.2. skyriuje.

³⁴ Nuo 4000 iki 6000 karių.

teritorijose naikins reikiamus taikinius. Patys taikiniai greičiausiai bus civiliniai, o ne kariniai, todėl taktinis ir strateginis lygiai susimaišys. <...> Pagrindiniu taikiniu taps visuomenės parama vyriausybei ir jos vykdomai politikai.”³⁵.

Teorijos autoriaus prognozės tam tikra prasme pasitvirtina. Jei grupelė kovotojų sukilėlių naudodami savadarbius sprogstamuosius užtaisus gali sukelti didžiulius sugriovimus ir atimti šimtų, o kartais ir tūkstančių žmonių gyvybes, tad galima tik įsivaizduoti kokią naikinimo efektą jie pasiektų disponuodami cheminiu, biologiniu ar branduoliniu ginklu.

Teorija, nors ir teigdama, kad ketvirtosios kartos kariavime bent vienoje pusėje dalyvauja nevalstybinis darinys, ir, kad šis tipas jau dominuoja tarpvalstybinių karų atžvilgiu, bei, kad tarpvalstybiniai karai ilgainiui (tolimoje perspektyvoje) apskritai nunyks, artimuoju periodu neatmeta tokio kariavimo galimybės ir tarp valstybių³⁶. Viena prieš kitą veikdamos ketvirtosios kariavimo kartos principais: netikėtai suduodamos naikinamuosius smūgius strateginiams pramoniniams, energetikos, komunikacijų (tame tarpe transporto) ir kariniams objektams, bei aktyviai naudodamos politines, ekonomines, socialines, psichologines ir karines priemones valstybės valdymui būtinos politinės sistemos ir materialinės infrastruktūros eliminavimui, valstybės pasiektų efektus, tolygius branduolinio karo efektams. Taip pat pasak W. S. Lind’ą, „tokie tipo kariavimas gali privesti ir prie branduolinio susinaikinimo. Sėkmingas naujųjų karo principų naudojimas prieš ne itin „sėkmingą priešininką“ gali eliminuoti pastarojo galimybę vykdyti konvencinį karą. Gyvybiškai svarbių pramoninių, energetinių ir politinių centrų sunaikinimas, lydimas greito jėgų balanso pasikeitimo gali sąlygoti branduolinį konfliktą”³⁷. Teorijos autoriai prognozuodami ketvirtosios kartos kariavimo tarp valstybių pasekmes teigia, kad jos yra išties atgrasinančios, dėl ko egzistuoja nedidelė tikimybė, kad šio tipo karai vyktų.

Išskiriant ketvirtosios kariavimo kartos bruožus, matosi, kad kai kurie jų yra paveldėti iš ankstesniųjų kartų. Mobilumas, manevringumas – trečios kartos bruožas yra ne tik būdingas ketvirtosios kartos kariavimui, bet ir vienas pagrindinių principų asimetriniams veiksmai įgyvendinti. Dvidimensinis netikėtumo faktorius, apibrėžiamas ir geografiškai, ir laiko ašyje, yra taip pat paveldėtas iš trečiosios kartos. Nuo antrosios, pastebimai kiekvienoje kariavimo kartoje augantis decentralizuotumas kovinių vienetų valdyme, ketvirtojoje kartoje tampa dar aktualesnis, nes veikiama mažais vienetais, gerokai didesniais atstumais, kuomet tiesioginė logistinė parama nėra įmanoma, o kovotojams neretai reikia išgyventi priešiškoje aplinkoje sąlyginai ilgą laiko tarpą.

³⁵ William S. Lind, „*The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*“. < http://www.d-n-i.net/fcs/4th_gen_war_gazette.htm >[Žiūrėta 2007-02-24].

³⁶ Ten pat.

³⁷ Ten pat.

Taip pat identifikuojami ir nauji šios kariavimo kartos bruožai. Aiškiai išsiskiria kariaujantys veikėjai. Jei buvusiose kartose tai buvo valstybės, ar nagrinėjant žemesnių lygiu – kariuomenės, tai ketvirtoje kariavimo kartoje atsiranda ir nevalstybiniai dariniai: teroristinių organizacijų tinklai, kriminaliniai karteliai, vietos bendruomenių karo vadukai (angl. *War Lords*). Pats mūšio laukas taip pat pasikeičia. Juo tampa viso pasaulio erdvė, kurioje ne vien tik naikinami kariniai ir civiliai taikiniai, bet ir stengiamasi pakeisti visuomenių elgesį.

1.3.3. Kariavimo evoliucijų skatinantys faktoriai Thomo X. Hammes'o teorijoje

Dar vienas ketvirtosios kariavimo kartos teorijos šalininkas Thomas X. Hammes'as, aiškindamas kariavimo evoliucionavimo iš kartos į kartą priežastis, įvardina tris – politinių, ekonominių ir socialinių skatinančiųjų elementų grupes³⁸. Šie elementai skiriasi nuo W. S. Lind'o keturių kariavimo kartų modelyje įvardintų „varančiųjų elementų“, todėl būtina juos aptarti atskirai.

Sutikdamas su W, S. Lind'o siūlomu kariavimo skirstymu, T. X. Hammes'as teigia, kad kiekvienos naujos kariavimo kartos iškilimui būtina politinė, ekonominė ir socialinės struktūros parama. Pateikdamas evoliucijos iš pirmosios kartos į antrąją pavyzdį, jis įvardina tarptautinės politinės struktūros, besirūpinančios galios balansu poreikį sąjungų tarp valstybių sudarymui, ekonominių industrinių pajėgumų poreikį karinės ginkluotės ir milžiniškam šaudmenų kiekiui sukurti, gaminti ir transportuoti, ir pagaliau socialinės struktūros poreikį padėti visuomenėms reabilituotis po milžiniškų netekčių³⁹.

Ketvirtosios kartos kariavimą teorijos autorius siūlo analizuoti per politinius, socialinius, ekonominius ir technologinius pokyčius veikiančius visuomenę. Pagrindiniais politiniais pokyčiais jis įvardina ženkliai išaugusį tarptautinės sistemos veikėjų skaičių. Be valstybių, kaip pagrindinių veikėjų, teorijoje išskiriami tarptautiniai (NATO, Jungtinės Tautos, Europos Bendrijos), transnacionaliniai (žiniasklaidos institucijos, religiniai judėjimai, teroristų grupės, narkotikų platinimo karteliai) ir subnacionaliniai (zulusai, kurdai, palestiniečiai) veikėjai⁴⁰.

Pasaulinę visuomenę veikiantys ekonominiai pokyčiai taip pat gana akivaizdūs. Pasaulis tampa vis daugiau ekonomiškai susijęs tačiau tuo pat metu auga netolygus gerbūvio pasiskirstymas. Be to sparti pasaulinės ekonomikos integracija apribojo valstybių teises kai kurių mokesčių, ir informacijos tarptautinės prekybos ir transportavimo (pervežimų) srityje

³⁸ Thomas X. Hammes „*The Evolution of War: The Fourth Generation*“. < <http://www.d-n-i.net/fcs/hammes.htm> >[Žiūrėta 2008-05-12].

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Ten pat.

atžvilgiu. Privatus sektorius ėmė skverbtis į valstybinį, dėl ko visa eilė valstybei priklausančių funkcijų yra peržiūrima. Šie procesai sąlygoja dalies suvereniteto praradimą.

T. X. Hammes'as pastebi, kad „socialiai mes kuriame tarptautinius tinklus daugelyje sričių: kyla transnacionalinės verslo asociacijos, tyrimų grupės, akademinės bendruomenės net vienodus pomėgius turinčiųjų grupės ir visi šie dariniai bendrauja išplėtotais komunikaciniais kanalais.“⁴¹. Taip atsirandantys bendri interesai prisideda prie tarptautinių santykių formavimo. Tarptautinės bendruomenės veikėjai intensyviai bendraudami keičiasi specifine, jiems aktualia informacija, kas stiprina tos bendruomenės narių tarpusavio ryšius piliečio ryšių su valstybe sąskaita. Ko pasekoje silpnėjant nacionaliniams ryšiams, subnacionalinių grupių religiniai, etniniai ir kultūriniai saitai stiprėja.

Teorijos autorius daro išvadą, kad „pasaulis transformuojasi į tarpusavyje susijusius tinklus, kurie, sąveikaudami su kitais tinklais tampa niekieno nekontroliuojami. Taip valstybės patiria suvereniteto eroziją tiek ir tarptautiniame tiek ir subnacionaliniame lygmenyse“⁴².

Išanalizavus abi teorines prieigas teigtina, kad autoriai ne prieštarauja, o papildo vienas kitą. Be to T. X. Hammes'o teorija remiasi pagrindiniu teiginiu, kad politiniai, ekonominiai ir socialiniai pokyčiai veikiantys pasaulinę visuomenę, kartu veikia ir karą. Pagal autoriaus pateikiamą kompleksinę skatinančiųjų elementų sampratą, išskiriamos tokios ketvirtosios kartos kariavimo charakteristikos: dominuojantis žemas karinių veiksmų intensyvumas; buvusių kartų taktikos ir procedūrų naudojimas; nacionalinių, tarptautinių, transnacionalinių ir subnacionalinių veikėjų įsitraukimas į kariavimo procesus; stipri politinių, socialinių, ekonominių ir karinių tinklų įtaka; bei globalus mastas.

1.4. Naujojo tipo kariavimą išskiriantys bruožai

Apibendrinant šiuolaikinio kariavimo teorijų aiškinimus ir sugrupavus naujojo kariavimo bruožus bei atmetus panašumus į tradicinius karus, gauname tokius tris pagrindinius naujojo tipo kariavimą išskiriančius bruožus: nauji kariaujantys veikėjai; globaliu mastu išsiplėtusi kariavimo erdvė; bei asimetriškumas. Išsamesnė šių bruožų sampratos plėtotė yra pateikiama antroje šio darbo dalyje.

---

⁴¹ Ten pat.

⁴² Ten pat.

2. NAUJOJO TIPO KARIAVIMO IŠSKIRIANČIŲJŲ BRUOŽŲ SAMPRATOS PLĖTOTĖ

Atlikus teorijų, nagrinėjančių šiuolaikinį kariavimą analizę, identifikuoti trys išskiriantieji naujojo tipo kariavimo bruožai: 1.) nauji kariaujantys veikėjai; 2.) globaliu mastu išsiplėtusi kariavimo erdvė; bei 3.) asimetriškumas, charakteringas tiek veikimo būdams, tiek priemonėms, tiek ir objektams (taikiniams), į kuriuos jie nukreipti. Minėti „naujoko“ bruožai suformuoja šio darbo tyrimo rėmus, nes kitose studijos dalyse šiais trim aspektais ir yra analizuojama naujojo tipo kariavimo įtaka kiekvienam iš trijų lygmenų: kariuomenėms, valstybėms ir tarptautinei sistemai. Išsamesnė naujojo tipo kariavimo išskiriančiųjų bruožų turinio sampratos plėtotė yra būtina, norint įvertinti jų reikšmę, t.y. žengti kitus šio darbo žingsnius. Atsižvelgiant į tai, kad analizuotose teorijose naujojo tipo kariavimo bruožų turinys yra atskleidžiamas tik fragmentiškai, ši darbo dalis kaip tik ir skiriama užpildyti egzistuojančią nišą.

2.1. Naujojo tipo kariavime dalyvaujantys veikėjai

Išanalizavus pastarojo dešimtmečio karinius konfliktus, teigtina, kad be kariuomenių (kurioms nedalyvaujant „tradiciskai“ suprantamas kariavimo procesas apskritai neįsivaizduojamas) juose dalyvauja ir kiti lengviau ar sunkiau identifikuojami veikėjai. Santykyje su tiesioginiu įsitraukimu į kariavimo procesą ir pagal sąveikos su valstybe ryšius, jie skirstytini į tokias grupes: „karinį sektorių“ – tiesiogiai koviniuose veiksmuose dalyvaujantys ir kovos logistinę paramą teikiantys valstybiniai (valstybių kariuomenės) ir nevalstybiniai (privačios saugumo sektoriaus institucijos, teroristiniai tinklai, kriminaliniai karteliai, vietiniai karo vadukai) veikėjai, bei „civilinis sektorius“ koviniuose veiksmuose nedalyvaujantys, tačiau didelę įtaką kariavimo kaip proceso eigai ir konfliktų suregulavimui turintys valstybiniai ir nevalstybiniai veikėjai (tarptautinės vyriausybės ir nevyriausybės organizacijos, slaptosios tarnybos, karinės pramonės korporacijos, religinės bendruomenės, žiniasklaidos institucijos). Visi šie veikėjai dar gali būti dalinami į legalius ir nelegaliai veikiančius (žr. 1 lentelę).

Galimas ir kitoks veikėjų grupavimas įvedant papildomus skirstymo kriterijus: atsižvelgiant į veikėjų padėtį tarptautinėje erdvėje (pvz. T. X. Hammes'as siūlomas skirstymas į tarptautinius, transnacionalinius, nacionalinius ir subnacionalinius veikėjus⁴³), jų

⁴³ Pagal Thomas X. Hammes, „*The Evolution of War: The Fourth Generation*“.< <http://www.d-n-i.net/fcs/hammes.htm> >[Žiūrėta 2008-05-12].

struktūrinę sąrangą, prigimtį, veikimo būdus ir priemones ir t.t. Šiame darbe bus analizuojama ir kariniam ir civiliniam sektoriui priskiriamų „naujų“ naujojo tipo kariavimo veikėjų įtaka kariuomenėms, valstybėms ir tarptautinei sistemai.

		Valstybiniai veikėjai	Nevalstybiniai veikėjai
Karinio sektoriaus veikėjai	Legalūs	-Kariuomenės -Specializuoti policijos vienetai	-Privačios saugumo/karinės institucijos
	Nelegalūs	-Slaptosios tarnybos (kai veikia nelegaliai)	-Teroristiniai tinklai -Kriminaliniai karteliai -Karo vadukai -Nelegalios samdinių grupuotės
Civilinio sektoriaus veikėjai	Legalūs	-Vyriausybės institucijos ir organizacijos	-Žiniasklaida -Nevyriausybės organizacijos -Religinės bendruomenės -Privataus sektoriaus veikėjai (ypač platus spektras)
	Nelegalūs	-Slaptosios tarnybos ir kt. institucijos (kai veikia nelegaliai)	-Narkotinių platinimo tinklai -Kontrabandos tinklai

1 lentelė. Naujojo tipo kariavime dalyvaujančių veikėjų skirstymas.

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

2.1.1. Karinio sektoriaus veikėjai

Kaip matome aukščiau pateiktoje lentelėje šią grupę sudaro keturios veikėjų kategorijos: legalūs valstybiniai, legalūs nevalstybiniai, nelegalūs valstybiniai bei nelegalūs nevalstybiniai veikėjai. Valstybiniai (legalūs ir nelegalūs) veikėjai nėra priskirtini prie „naujų“ naujojo tipo kariavimo veikėjų. Jie egzistavo nuo pat to momento, kai nacionalinės valstybės gavo monopolines teises disponuoti kariniais pajėgumais. Todėl kariuomenės, beveik vienintelis kovinius veiksmus vykdančios valstybių įrankis, yra gan plačiai išnagrinėtos įvairiais aspektais ir nereikalauja papildomo teorinio apibrėžimo. Šioje darbo dalyje pagrindinis dėmesys yra skiriamas nevalstybinių veikėjų sampratai išplėtoti.

Šiandien kovinius veiksmus vykdo ir kovos-logistinę paramą teikia ne tik valstybių kariuomenės, bet ir militarizuoti tinkliniai dariniai, legalios ir nelegalios privačios saugumo institucijos, ar koviniais pajėgumais disponuojančios nusikalstamos grupuotės. Konfliktai Balkanų regione, Irake, Afganistane, ar Afrikos žemyne aiškiai rodo išaugusią nevalstybinių karinių organizacijų bruožus turinčių formuočių veiklą ir vaidmenį. Tuo pat metu tose

pačiuose konfliktuose dalyvaujančių valstybinių kariuomenių veikla be legalių privačių saugumo institucijų paramos tampa komplikuota ar net kai kuriais atvejais apskritai neįmanoma.

Kaip teigiama viename iš Tarptautinio Stokholmo taikos tyrimų instituto leidinių⁴⁴, dar 2003 m. pavasarį buvo suskaičiuota, kad apie 15 000 – 20 000 privačių saugumo sektoriaus institucijų personalo „darbuojasi“ Irake, ir kad dabartinį Irako konfliktą tam tikra prasme galima vadinti „pirmuoju privačiu karu“. Tačiau Irako atvejis nėra nei naujas nei išskirtinis. Po Šaltojo karo pabaigos pastebima aiški privataus sektoriaus intervencija į karinę saugumo srities dimensiją. Pats saugumo srities privatizavimo procesas, jo sparta ir mastai kelia debatus ne tik dėl privačių institucijų vaidmens ir įtakos vidiniams valstybių procesams, bet ir dėl valstybinio monopolio kariavime praradimo ir tokios situacijos įtakos tarptautiniams santykiams. Tad kokios gi priežastys lėmė dalies monopolinio valstybės sektoriaus privatizavimą?

2.1.1.1. Atsiradimo priežastys

Pasibaigus dvipolio pasaulio erai nebeliko aiškiai atskirtų dviejų konfliktuojančių pusių, kas tiesiogiai įtakojo grėsmių vertinimą valstybėse. Nebeprogozuojant dviejų supergalybių tiesioginio konfliktavimo ar netiesioginių karinių susidūrimų periferinėse zonose, nebeliko poreikio išlaikyti brangiai kainuojančias didžiules karines pajėgas. Todėl po Šaltojo karo, valstybėms ženkliai mažinant kariuomenes, daugiau nei 7 mln. žmonių, išmanančių tik kariavimo subtilybes, pateko į darbo rinką⁴⁵. Egzistavusios ir besikuriančios privačios saugumo institucijos „įdarbino“ dalį šio personalo kartu su „brangiomis“ jo žiniomis, įgūdžiais ir ekspertize.

Daugelyje šalių kariuomenių mažinimą sekė kariuomenių profesionalizacijos procesai, nes privalomoji tarnyba tapo arba beprasmė, arba tiesiog komplikuotai įgyvendinama (kuomet šaukiamoji amžiaus jaunuolių pasiūla net iki kelių dešimčių kartų tapo didesnė nei poreikis (pastaruoju metu aktualu ir Lietuvai). Tačiau profesionalios kariuomenės išlaikymo kaštai yra didesni nei privalomosios, kas iš esmės prieštaravo valstybių vyriausybių siekiams turėti ne tokias brangias kariuomenes. Tokia situacija privertė vyriausybes dar sumažinti personalo skaičius kariuomenėse, apriboti resursus bei atsisakyti dalies infrastruktūros. Tai savo ruožtu

⁴⁴ Holmqvist Caroline, “Private Security Companies. The Case for Regulation”. SIPRI Policy Paper No. 9, January 2005, <<http://editors.sipri.se/recpubs.html>> [Žiūrėta 2007-02-14].

⁴⁵ Pagal Fred Schreier ir Marina Caparini, „Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies”. DCAF Occasional Paper 6, The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, March 2005, 1, <<http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?Ing=en&id=18346&nav1=4>> [Žiūrėta 2007-02-12].

sąlygojo nacionalinio saugumo koncepcijos poslinkį nuo rizikos išvengimo (angl. *Risk avoidance*) į rizikos valdymo (angl. *Risk management*) ir privertė kariuomenes transformuotis į mažesnes skaičiumi, bet efektyvesnes ir daugiau pritaikomas karines pajėgas. Todėl kariuomenės „išgrynino“ savo funkcijas, atsisakydamos neesminių užduočių, kurios gali būti sėkmingai vykdomos ir ne karių, o civilių. Taip privačios saugumo institucijos perėmė ne tik kvalifikuotus žmogiškuosius išteklius, bet ir naujai susiformavusią nišą veiklai ir verslui.

Kitas svarbus pokytis buvo iš karto po Šaltojo karo susiformavęs galios vakuumas. Šis vakuumas ne tik sudarė sąlygas konfliktams likti nekontroliuojamiems, bet ir išlaisvino Šaltojo karo metu buvusius „užšaldytus“ konfliktus ir įtampas. Atkreiptinas dėmesys, kad kai kuriuose pasaulio regionuose konfliktinių zonų ir civilinių karų skaičius išaugo dvigubai⁴⁶. Tai vyko daugiausiai žlugusiose (angl. *Failed States*) ar žlungančiose (angl. *Failing States*) valstybėse, kur dėl įvairių priežasčių nebuvo telkiamos pakankamos karinės pajėgos, tvarkai atkurti.

Vienpoliam, pereinančiam į daugiapolį, pasauliui pakeitus dvipolį, „didžiosios galybės“ nebeskyrė tiek dėmesio besivystantiems pasaulio regionams. Toks didžiųjų valstybių „nusisukimas“, bei besivystančių valstybių neįgalumas užtikrinti saugumą savo piliečiams, išlaikant nacionalines kariuomenes ir kitas būtinas saugumo pajėgas, privertė besivystančių šalių vyriausybes samdyti privačias saugumo institucijas, kurios bent dalinai padėjo atstatyti politinę kontrolę ir dalinę tvarką. Todėl teigtina, kad atsiradęs galios įrankių vakuumas taip pat buvo viena iš priežasčių, paskatinusių privačių institucijų skaičiaus didėjimą ir vystimąsi. Tuo labiau, kad darbo rinkoje šios srities specialistų buvo tikrai daug.

Besivystančiose šalyse didėjant konfliktų skaičiui, o neretai ir mastui, bei didžiosioms galybėms sumažinus aktyvumą tiesiogiai įtakojant jų eigą, konfliktų draskomų šalių vyriausybės nebesugebėjo užtikrinti ekonomikos stabilumo ir savo visuomenių saugumo. To rezultatas – skurdas ir milžiniški karo pabėgėlių ir nelegalių emigrantų skaičiai. Per pastaruosius dvidešimt metų karo pabėgėlių skaičius išaugo nuo 2,4 mln. iki daugiau nei 14 mln.⁴⁷. Todėl humanitarinės pagalbos ir paramos tiekimo sistema daugeliui žlugusių valstybių tapo kone vieninteliu gerbuvio šaltiniu ir tuo pat metu politinių ginčų ar net nedidelių ginkluotų konfliktų objektu. Natūralu, kad paramos organizacijos patirdavo spaudimą ir net tiesioginę grėsmę iš konfliktuojančių pusių, o personalas, dirbantis jose tapo mažiau saugus. Todėl vyriausybinių ar nevyriausybinių humanitarinės paramos tiekimo organizacijos buvo priverstos samdyti privačias saugumo institucijas, tam kad apsaugoti nestabiliuose regionuose vykdomas paramos operacijas bei jose dalyvaujantį personalą.

---

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ Ten pat.

Technologijos ir karyba visuomet buvo glaudžiai susiję. Kadangi kariuomenės yra „imlios“ mokslo ir technikos naujovėms, pastaraisiais dešimtmečiais vykęs techninis tobulėjimas aiškiai atsispindėjo ir kariuomenių pokyčiuose. Kadangi išigyjamos ginkluotės ir technikos sistemos tapo vis sudėtingesnės, jomis operuoti ir jas aptarnauti reikėjo vis aukštesnės kvalifikacijos personalo.

Tokio aukšto lygio techninį išsimokslinimą turinčio personalo kariuomenėse arba nebuvo, arba jo parengimas/perkvalifikavimas užtrukdavo ilgai ir kainavo brangiai, tuo tarpu ginklus naudoti reikėjo „čia ir dabar“. Modernioms kariuomenėms reikėjo modernios ginkluotės, todėl į karinę sritį buvo įtraukta daug civilių, privataus sektoriaus darbuotojų bei įmonių, kurių pirminė užduotis buvo ginkluotės susidedančios iš sudėtingų integruotų kompiuterinių ir mechaninių sistemų priežiūra, aptarnavimas ir aprūpinimas, o neretai ir valdymas.

Ginklų poreikis augo didėjant konfliktų bei ginkluotės vartotojų skaičiui. Teigtina, kad poreikį skatino jau prieš tai tekste aptarti ir politiniai ir technologiniai pokyčiai. Šiuo atveju vartotojais buvo tiek tradicinės valstybių kariuomenės, tiek ir privačios saugumo institucijos, tiek ir kiti nauji legalūs ir nelegalūs karinės srities veikėjai. Kiekviena iš šių vartotojų grupių turėjo savo tikslus.

Valstybinės kariuomenės siekė transformuotis didindamos savo efektyvumą ir pritaikomumą, dėl ko reikėjo atsisakyti morališkai ir techniškai pasenusių ginklų sistemų, ir perginkluoti pajėgas laikmetį atitinkančiom technologijom, įgalinančiom atsakyti į naujus iššūkius ir vykdyti užduotis. Senų ginklų reikėjo atsisakyti, tačiau ne visuomet buvo pasukama jų utilizacijos (visiško sunaikinimo) keliu, todėl rinka tapo perpildyta senos ginkluotės. Nežiūrint į senos ginkluotės perteklių, naujų ginklų poreikis augo. Privačios saugumo įmonės perimdamos kariuomenių funkcijas ar net tam tikrais atvejais „konkuruodamos“ taip pat turėjo ginkluotis, teikdamos naujus užsakymus ginklų gamintojams. Nelegalūs „veikėjai“ arba kreipėsi į tarpininkus arba ieškojo nelegalių ginklų įsigijimo būdų. Todėl ši specifinė, ginklų rinka buvo priversta atsiverti ne tik „valstybiniam“, bet ir platesniam pirkėjų/pardavėjų spektrui. Tai sudarė sąlygas privačiom saugumo institucijoms pelnytis iš konfliktų vykdant prekybą ginklais ir taip skatinant ginkluotės platinimą. Susiformavo situacija, dar vadinama klasikine saugumo dilema, kai „vienai iš konfliktuojančių pusių įsigijus ginklų, padidėja nesaugumas kitai konfliktuojančiai pusei, kas sąlygoja jos karinio potencialo didinimo poreikį⁴⁸“.

Dar vienas svarbus privačių saugumo institucijų skaičiaus didėjimo faktorius buvo privataus sektoriaus intervencija į viešąjį. Ši intervencija dar vadinama „Privatizavimo

---

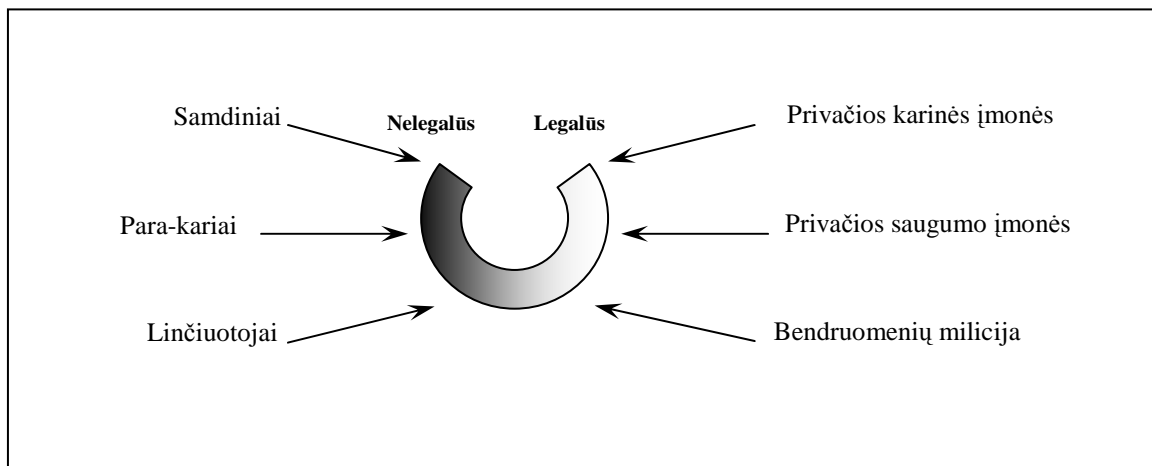
⁴⁸ Ten pat.

revoliucija“ – geriausių neo-liberalizmo pavyzdžių, atskleidžiančių įėjimo į išskirtinai valstybiniam viešajam sektoriui priklausiusias rinkas logiką ir modelius⁴⁹“. Iš esmės privatizacija plėtojasi kartu su globalizacija siekdama didesnio efektyvumo visose srityse. Ne išimtis ir karyba. Jau buvo minėta anksčiau, kad valstybių kariuomenės sąmoningai atsisako dalies funkcijų, perleisdamos jas privačiam sektoriui. Tai sutampa su paslaugų tiekėjų siekiais parduoti savo produktus. Todėl šiandien jau nieko nestebina, kad transportavimo, karinio mokymo ir treniruočių, karių maitinimo, apgyvendinimo, valymo ir kitos paslaugos gali būti perkamos ar nuomojamos iš privačių įmonių.

Pagrindinės priežastys, lėmusios privačių saugumo institucijų skaičiaus didėjimą ir jų veiklos plėtotę skirstytinos į tokias grupes: sąlygotos politinių pokyčių; sąlygotos technologinių pokyčių; sąlygotos ekonominių pokyčių.

2.1.1.2. Tipologija ir funkcijos

Karinio sektoriaus veikėjai (nevalstybiniai) pagal savo veiklą, veiklos geografiją ir kitus kriterijus yra gana įvairūs. Vieni jų – legalūs, kita dalis – kvalifikuojami kaip nelegalūs ar net užsiimantys nusikalstama veikla. Taip pat pastebėtina kad vieni privatūs saugumo veikėjai išskirtinai „paslaugas“ teikia tik savo šalyje, tuo tarpu kiti – ir užsienyje. Taikos studijų ekspertas M. Bourne’as šios srities veikėjus naudodamas veikos legalumo kriterijų, „išdėlioja“ į tam tikrą skalę⁵⁰ (Žr. 1 pav.):

2 schema. Karinio sektoriaus veikėjų skirstymas.

Šaltinis: Mike Bourne, „The Privatization of Security“ Centre for International Co-operation and Security (CICS), 2004.

⁴⁹ Ten pat.

⁵⁰ Bourne Mike, „The Privatization of Security“ Centre for International Co-operation and Security (CICS), Department of Peace Studies, University of Bradford, Presentation at Clingendael/IKV Seminar 2nd June 2004, <<http://www.ikv.nl/docs/200408111618595200.doc?&username=gast@ikv.nl&password=9999&groups=IKV>>[Žiūrėta 2007-02-17].

Toks skirstymas gali būti kritikuotinas tiek dėl veikėjų sąrašo baigtinumo, tiek dėl jų veiklos „legalumo“ ar „nelegalumo“. Iš ties gan sudėtinga atskirti privačias saugumo institucijas nuo jų pirmtakų – karių samdinių. Teisiniu požiūriu kario samdinio darbas yra nelegalus. Jį draudžia 1989 m. Tarptautinė konvencija prieš karių-samdinių samdymą, naudojimą, finansavimą, ir mokymą. Tačiau šis Jungtinių Tautų dokumentas netaikomas jokiai privataus saugumo institucijai⁵¹.

Paprastai dauguma legalių privačių saugumo institucijų yra tokios pat kaip ir bet kokios privačios įmonės. Jos turi tam tikrą struktūrą, veikia kaip legalūs juridiniai asmenys, turi internetinius puslapius ir sąveikauja su kitomis verslo struktūromis. Kai kurios jų yra korporacijų lygmens, ar net didelių pramoninių konglomeratų dalis. Jų siūlomų paslaugų spektras gan platus: nuo tiesioginių kovinių veiksmų, karinio konsultavimo ir mokymo, ginklų tiekimo ir priežiūros iki logistinės paramos, apsaugos, nusikaltimų prevencijos ar žvalgybinės informacijos rinkimo.

Literatūroje, nagrinėjančioje privačias saugumo institucijas, dažniausiai jos skirstomos į privačias saugumo įmones (angl. *Private Security Companies (PSC)*) ir privačias karines įmones (angl. *Private Military Companies (PMC)*). Taip skirstantieji, esminiu skirtumu laiko teikiamas paslaugas⁵². Gynybinių (angl. *defensive*) paslaugų teikimas (asmenų, pastatų ar turto apsauga) priskiriamas privačioms saugumo įmonėms, tuo tarpu kovinių ar puolamųjų (angl. *offensive*) paslaugų (dalyvavimas mūšyje, konvojavimas, maištų malšinimas) – privačioms karinėms įmonėms. Tačiau toks suskirstymas iš ties yra kvestionuotinas. Pirmiausiai – tai kas yra priskiriama gynybiniam veiksmui vienoje situacijoje gali būti traktuojami kaip puolamieji veiksmai kitoje. Antra, pačios saugumo institucijos reaguodamos į besikaičiančią situaciją, bei siekdamos greito pelno dažnai teikia abiejų tipų paslaugas, paversdamos tokį skirstymą niekiniu.

Peter'is W. Singer'is atmesdamas tradicinį privačių saugumo institucijų skirstymą į karines ir saugumo įmones, siūlo grupuoti legalias privačias saugumo institucijas pagal jų veiklos specifiką į tris tipus⁵³:

- Karines/saugumo kovines paslaugas teikiančios įmonės (1-asis tipas);
- Karines/saugumo konsultacijas teikiančios įmonės (2-asis tipas);
- Logistinį aprūpinimą teikiančios įmonės (3-asis tipas).

Toks grupavimas privačias saugumo institucijas diversifikuoja ir pagal teikiamas paslaugas, ir pagal naudojamas pajėgas (jų rūšį). Pirmojo tipo įmonės teigdamas paslaugas

⁵¹ Holmqvist Caroline, "Private Security Companies. The Case for Regulation". SIPRI Policy Paper No. 9, January 2005, p. 4, <<http://editors.sipri.se/recpubs.html>> [Žiūrėta 2007-02-14].

⁵² Ten pat, p. 5.

⁵³ Ten pat, p. 5-6.

(vienetų valdymas, koviniai veiksmai, orlaivių pilotavimas) tiesiogiai veikia fronto linijoje; antroji tipo įmonės siūlo konsultacines, mokymo ir karinio rengimo paslaugas. Trečiajam tipui priskiriamos nieko bendro su letaliniais dalykais neturinčios įmonės, užtikrinančios logistinių aprūpinimą (maitinimo organizavimas, apgyvendinimas, kuro ir spec. skysčių tiekimas, taip pat aprūpinimas transportu ir technikos priežiūra).

Singer'io klasifikacija daug geriau nei „puolimo – gynybos“ tipo paslaugų skirstymu paremta metodika atskleidžia privačių saugumo institucijų veiklos turinį ir galimą tipologinį grupavimą. Tačiau tokiam skirstymui dažnai prieštarauja pačios įmonės, teigdamos kad visos paslaugos yra vienodai gyvybiškai svarbios, nesvarbu kiek arti fronto linijos jos beveiktų. Tokiuose teiginiuose yra tiesos, nes pvz. strateginė mokymo ir konsultavimo reikšmė ilgalaikėje perspektyvoje gali sąlygoti ne mažesnius rezultatus nei tiesioginis dalyvavimas koviniuose veiksmuose.

Dar išsamesnė Herbert'o Wulf'o siūloma privačių saugumo institucijų suskirstymo sistema. Jis išskiria penkias privačių karinių veikėjų kategorijas⁵⁴. Pirmoji – privačios apsaugos įmonės, teikiančios turto ir statinių apsaugos paslaugas, atliekančios kalėjimų vadybą, užtikrinančios viešąją tvarką, vykdančios informacijos rinkimą ir privačius tyrimus.

Antroji kategorija – gynybos tiekėjai. Ši grupė apima ginklų gamybą, prekybą, mokymą jais naudotis bei karinį mokymą.

Trečiajai kategorijai H. Wulf'as priskiria privačias karines įmones, užsiimančias konsultavimu, logistine parama, technikos ir ginklų taisymu, taikos palaikymu ir humanitarinės pagalbos teikimu ir netgi dalyvavimu koviniuose veiksmuose.

Ketvirtąją kategoriją sudaro nelegalūs ginkluoti vienetai: sukilėliai, karo vadukų asmeninės pajėgos, organizuoto nusikalstamumo grupuotės.

Paskutinei, penktajai kategorijai priskiriami kariai-samdiniai, veikiantys tik už materialų atlygį, nesigilinantys nei į moralinius nei į ideologinius nei į politinius dalykus, dėl ko ypatingai patogūs naudoti slaptais, nelegaliais tikslais.

Todėl, peržvelgus karinio sektoriaus veikėjų ir jų veiklos įvairovę, aiškiai pastebimas valstybinio monopolio saugumo srityje praradimas ir nuoseklus privataus sektoriaus siekis perimti tam tikrų funkcijų vykdymą. Šiame kontekste ir bus analizuojama susidariusios situacijos įtaka valstybinėms kariuomenėms, pačioms valstybėms ir tarptautinei sistemai

⁵⁴ Fred Schreier ir Marina Caparini, „*Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*”. DCAF Occasional Paper 6, The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, March 2005, 1, < <http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?Ing=en&id=18346&nav1=4> > [Žiūrėta 2007-02-12].

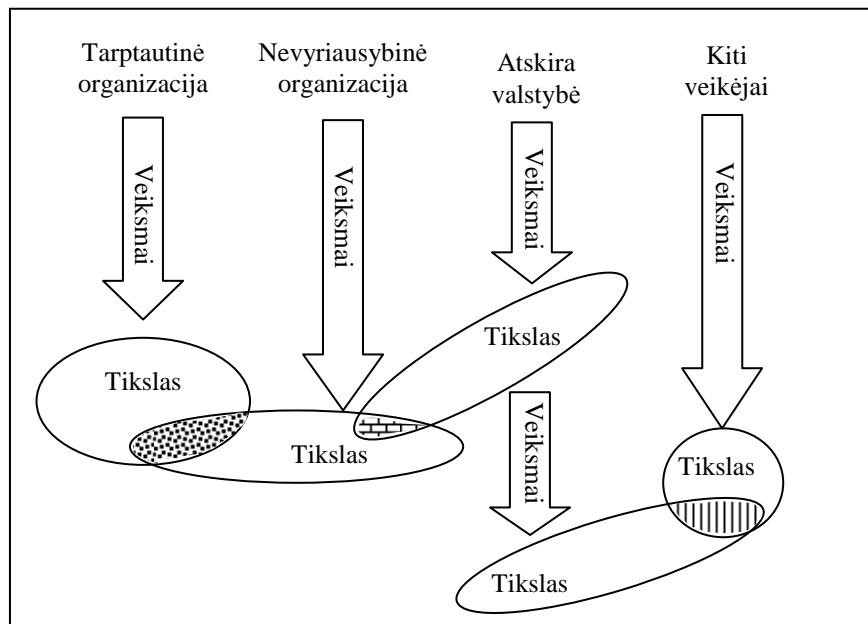
2.1.2. *Civilinio sektoriaus veikėjai*

Žvelgiant į pastaruosius ginkluotus konfliktus, bei tarptautinės visuomenės, koalicijų ar net atskirų valstybių atsaką į krizines situacijas, aiškiai matoma tendencija, kad tokių konfliktų sureguliuojant, lemiamas vaidmuo vis daugiau nusigręžia nuo kariuomenės, pagrinde naudojančios karinius instrumentus, užleisdamas vietą nekariniams veikėjams ir akcentuodamas politinių, ekonominių ir socialinių instrumentų svarbą. Akivaizdžiais pavyzdžiais galima įvardinti tarptautinės bendruomenės pastangas Afganistane ir Irake, kur po palyginti trumpo aktyvių konvencinių kovinių veiksmų periodo, naujojo tipo karo sąlygomis vyksta valstybių atkūrimo procesai. Atkurti ar visiškai naujai sukurti reikia ir infrastruktūrą ir valstybės valdymo institucijas. Nuo elektros generatoriaus, vandens siurblio iki mokyklų, ligoninių ar pramonės objektų; nuo kaimo seniūno ir policijos viršininko pareigybių, iki valstybės valdymo aparato ir saugumą užtikrinančių institucijų. Tokiems uždaviniams atlikti net ir pati moderniausia kariuomenė yra bejėgė, nes tai ne kariuomenei skirti uždaviniai.

Bet svarbiausia netgi ne tai. Prisiminus naujojo tipo kariavimo pagrindinį tikslą paveikti visuomenių ir politinių sprendimų priėmėjų nuomones, teigtina, kad jei prievartinės griaunamosios jėgos naudojimu nuomonę kartais ir pavyksta pakeisti (bent trumpam laiko tarpui), tai „žmonių protams ir širdims laimėti“ reikia visiškai kitokių priemonių. Būtina, kad atkūrimo procesais tikėtų atkuriamos valstybės visuomenė ir pati aktyviai tame dalyvautų, nes priešingai – naujojo tipo kariavimo sąlygos nesibaigs tol, kol egzistuos besipriešinti visuomenė. Suprasdami tokią padėtį tarptautinės bendruomenės veikėjai aktyviai veikia. Vieni teikia medikamentus, vandenį, maistą ir kitus gyvybiškai svarbius produktus karo nuniokotoms ir tebeniokojamoms šalims, kiti rūpinasi karo pabėgėliais, tretieji – kultūros paveldo objektais, dar kiti stebi politinių įvykių raidą. Ypatingą vaidmenį „veikiant visuomenes“ atlieka žiniasklaidos organizacijos. Ir visas šis civilinio sektoriaus veikėjų spektras stengiasi įgyvendinti savo tikslus, kurie neretai yra tapatūs, persidengiantys ar glaudžiai susiję.

Įvertinus tokią situaciją, identifikuotinos tokios problemos: nėra bendro veiksmų koordinavimo; neaišku ar visų veikėjų užsibrėžti tikslai bus pasiekti, nes įgyvendinant veiksmus galimi interesų susikirtimai ir laike ir erdvėje, ir skirtinguose lygmenyse; neįmanoma išvengti dubliavimo; neefektyvus resursų naudojimas; neįmanoma numatyti nei būsimos krizės sprendimo, nei pačios operacijos eigos; bendroji sėkmė užtikrinama tik tarptautinei bendruomenei nuolat tiesiogiai dalyvaujant, nes pasitraukus vienam veikėjui gali susidaryti tam tikros veiklos vakuumas, kuris sąlygos neigiamų aplinkybių operacijos sėkmei susidarymą. Būtinai ilgalaikiai išsipareigojimai, kurie savo ruožtu sąlygoja didesnius kaštus, ir ženklesnes resursų sąnaudas.

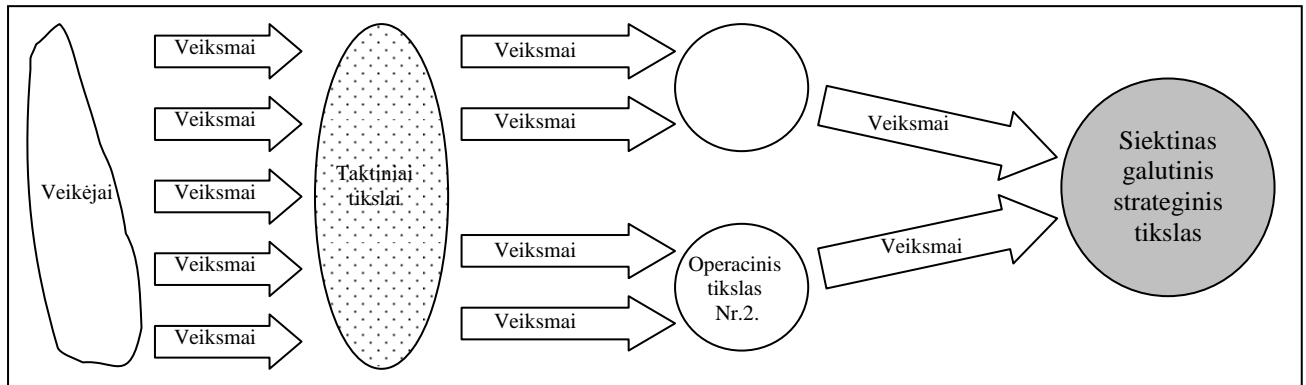
Šiandieninę situaciją kariniuose konfliktuose ir atsako į krizes operacijose, kuomet kiekvienas veikėjas planuoja savo veiksmus ir siekia savų rezultatų (efektų ir tikslų) visiškai nederindamas su kitais, schematiškai galima pavaizduoti taip:

3 schema. Nekoordinuoti civilinio sektoriaus veikėjų veiksmai.
Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Atsižvelgiant į tai, kad į konfliktų sureguliuojimo procesą ar jų prevenciją įsitraukia vis daugiau kovinių veiksmų neatliekančių, tačiau naudojančių savo specifines poveikio priemones ir instrumentus veikėjų, kyla klausimai: ar tarptautinė bendruomenė turi ir ar apskritai gali turėti bendrą viziją kaip išspręsti susidariusią krizės situaciją? Ar gali būti naudojami kokie nors bendri „receptiniai“ veiklos modeliai bent šiek tiek harmonizuojantys įsitraukusių veikėjų veiksmus? Ar būtina turėti kokį nors vieną dominuojantį-vadovaujantį struktūrinį darinį, kuris koordinuotų visų veikėjų veiklą?

Iš esmės, tam, kad sėkmingai veikti naujojo tipo kariavimo procese, pageidautina, kad kiekviena organizacija prisidedanti prie operacijų, priklausomai nuo to, kokius poveikio ir galios instrumentus naudoja, veiktų kartu taktiniame, operaciniame ir strateginiame lygiuose. Tam būtinas bendras veiksmų planavimas ir jų koordinavimas įgyvendinimo eigoje. Sąveikos organizavimas tarp valstybinių ir nevalstybinių civilinio sektoriaus veikėjų ir jų veiksmų koordinavimas su karinio sektoriaus veikėjais tampa būtina karinio konflikto sureguliuojimo sąlyga. Visi veikėjai prieš pradėdami veikti, planavimo procese turi identifikuoti vieningą siektiną strateginį tikslą, kurio įgyvendinimui numatyti kritinius (būtinus įvykdyti) operacinius ir pradinius taktinius tikslus (žr.4 schema).

4 schema. Galimas koordinuotų civilinio sektoriaus veikėjų veiksmų variantas.

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Šis procesas nėra nei lengvas nei greitai trunkantis. Todėl ieškomos atsakymų į aukščiau užduotus klausimus, kariuomenės atlieka valstybių joms pavestas užduotis mūšio lauke, besistengdamos dekonfliktuoti savo veiksmus kitų civilinio ir karinio sektoriaus veikėjų atžvilgiu bei išlaikyti bendrą sąveiką. Tačiau tokia situacija meta aiškų iššūkį ir kariuomenėms ir valstybėms ir tarptautinei sistemai.

2.2. Asimetriškumas

2.2.1. Veikimo būdai

Asimetrija yra vienas ryškiausių „naujoko“ bruožų. Nors asimetriniai veikimo būdai daugiau ar mažiau pastebimai kariavime egzistavo visuomet, principas, kuomet nedidelėm sąnaudom pasiekiamas santykinai didelis efektas, naujojo tipo kariavime ėmė dominuoti.

Šį posūkį kariavime akivaizdžiai sąlygojo po Šaltojo karo ypač išryškėjusi asimetrija aukščiausiam lygmenyje – pasaulio politikos konsteliacijoje. Susiformavęs vienpolis pasaulis nebegalėjo būti simetriškas. Prieš tai politinėse – karinėse sąlygose, kuriose vykdavo tarpvalstybiniai karai, dominavo simetrijos logika grįšti santykiai. Valstybės priešininkės „lygindavo“ savo galias ir priimdavo politinius sprendimus: didinti gynybos išlaidas ir ginkluotis, ar tartis dėl kokios nors ginkluotės apribojimo ar apskritai nusiginklavimo. „Šiandien jokia valstybė ar jų sąjunga negali konkuruoti su Jungtinių Amerikos valstijų karine galia. Disproporcija matosi tiek pagal lėktuvnešių skaičių, karinių oro pajėgų dydį, kosminę žvalgybą, valdomų raketų sistemas ir pagaliau branduolinę ginkluotę“⁵⁵.

⁵⁵ Herfried Münkler, *The New Wars*, Cambridge, Polity Press, 2005, 25.

Tampa akivaizdu, kad karinėmis priemonėmis lygioje kovoje tokio „karinio monstro“ nugalėti tiesiog neįmanoma. Priešininkai ieško kitokių būdų ir, kaip rodo naujojo tipo kariavimas, juos sėkmingai randa. Jei kolonizavimo eroje technologiškai pranašesnės industrinės valstybės naudodamos palyginti mažus karinius pajėgumus pasiekė greitas pergalės, tai po Antrojo Pasaulinio karo, tos pačios industrinės galybės, vis dar būdamos technologiškai pranašesnės ir net naudodamos skaitlingesnes kariuomenes, pralošė kovose prieš buvusias kolonijas. Tai demonstruoja ryškų asimetrinių veikimo būdų pranašumą tradicinio kariavimo atžvilgiu.

Suprasdama, kad karine prasme stipresnio priešininko nugalės, silpnesnioji pusė stengiasi paveikti jo politines galimybes kariauti. Tai realizuojama įtraukiant pranašesnio priešininko kariuomenę į ilgą, o tai reiškia ir brangiai kainuojantį partizaninio tipo karą. Tokiame kare silpnesniajai pusei svarbiausia tęsti žemą karinių pajėgumų susirėmimų intensyvumą netikėtais išpuoliais sekinant priešininką ir kaip teigia M. van Creveld'as bei A. Mack'as – „nesudėti ginklų“. Dideli kaštai, nuolatinės aukos ir greitai nepasiekiami kariniai ir politiniai tikslai supriešina „stipresnės“ pusės visuomenę su politinių sprendimų priėmėjais. Be to, šiandien šie efektai sustiprinami naujais elementais. Be aukščiau minėtų gynybinių partizaninio karo būdų, prisideda puolamieji veiksmai. Dažniausiai jie realizuojami teroristiniu aktų pavidalu. Smogiama visuomenei į vieną skaudžiausių jos vietų – civilius žmones, taip skatinant baimę, paniką ir nesaugumo jausmą. Naujojo tipo kariavime nelieka dešimtimis ar net šimtais tūkstančių matuojamų priešiško karinių formuočių susirėmimų ar esminių karo eigą lemiančių mūšių. Atakos tampa netikėtos, dažniausiai nukreiptos ne į saugomus karinius objektus, o į lengvai pažeidžiamus civilius taikinius, masines visuomenės susitelkimo vietas. Svarbus asimetriškumo efektas yra tas, kad pagal padarinius ir pasekmes, „taktiniai veiksmai, tradiciškai traktuojami kaip vykdomos karinės strategijos sudėtinė dalis, tampa strateginiais“⁵⁶.

2.2.2. Veikimo priemonės

Veikimo priemonės taip pat yra asimetriškos. Silpnesnioji pusė negalėdama priešpastatyti priešininkui tolygaus atsako ginkluotės ir kontrapriemonių „asortimento“ prasme, priversta improvizuoti. Greta nebrangiai įsigyjamų įprastinių lengvųjų ginklų atsiranda savadarbių sprogstamųjų užtaisų įvairovė. Pastarieji meistriškai maskuojami įprastuose namų apyvokos daiktuose, ar transporto priemonėse. Mirtį nešantys ginklai įgavo visiškai naujas formas ir pavidalus. Būtent naujojo tipo kariavimas keleivinį orlaivį pavertė skraidančia

---

⁵⁶ Ten pat, 27.

valdoma bomba, automobilį – manevruojančiu sprogstamuoju užtaisu, o pamirštą mokinio kuprinę metro stotyje – mina.

Ne mažiau svarbios tampa ir informacinių operacijų metu naudojamos vaizdinės priemonės, kai į žiniasklaidą patenka specialiai suformuotos „žinutės“ sukeliančios visuomenės nepasitenkinimą karo amoralumu, jo beprasmybe ar tiesiog mokama pernelyg didele kaina. Viena pirmųjų tokio tipo operacijų galima vadinti viešai pademonstruotos išniekinto JAV karinių oro pajėgų kario kūno, įtūžusios vietinių minios tampomo Mogadišo gatvėmis nuotraukos, privertusios Vašingtoną išvesti kariuomenę iš Somalio. Televizija ir internetas yra puiki terpė vykdyti specialiai atrinktos informacijos sklaidą, kurios tikslas – paveikti visuomenę.

Didėjanti politinės pasaulio sąrangos asimetrija didina asimetriją kariavime. Keičiasi karinių veiksmų vedimo metodai (nebėra esminio visa lemiančio mūšio), keičiasi ginklai (nuo savadarbių sprogstamųjų užtaisų iki civilinių orlaivių), mobilizuojami kitokie resursai (žiniasklaida), o sukelti padariniai veikia ne tik karinius, bet ir ekonominius, socialinius, bei politinius procesus. Tiek kariuomenės, tiek valstybės, tiek tarptautinė sistema turi adaptuotis tokioje situacijoje.

2.3. Nauja kariavimo erdvė

Naujojo tipo kariavimas, kaip jau buvo minėta pirmojoje šio darbo dalyje, pasižymi neaiškėmis, neapibrėžtomis kariavimo erdvės ribomis. Analizuojant šiam tipui priskirtinus karinius konfliktus, jų veikėjų įvairovę ir naudojamas priemones, teigtina kad toji erdvė gali būti dalinama į du lygius: „mikro“ – erdvė kurioje vyksta konkretūs mūšiai ir operacijos ir „makro“ – erdvė kurioje vyksta pats karas.

2.3.1. Mikro lygmuo

Kadangi mikro-lygmenyje vyksta daug ir įvairių operacijų (įvertinus didelį naujojo tipo kariavimo veikėjų skaičių ir platų jų veiklos spektrą), teigtina, kad operacinių erdvių gali būti daug ir įvairių t.y. apibrėžiamų skirtingais matais ir kategorijomis (pvz. informacinė, ekonominė) tačiau jos turi ir geografiškai išreikštą dydį (teritorijos, rajonai, valstybės, regionai ir pan.). Todėl kalbėdami apie bet kokio tipo operaciją kalbame ir apie jos geografinę prasme suvokiamą mastą (pvz. informacinę operaciją „x“ regione, kovinę operaciją „z“ rajone).

Karyboje geografinė erdvė skirstoma atsižvelgiant į aplinką, kurioje veikiama: oras, vanduo ir sausuma. Pastaroji grupuojama pagal reljefo raižytumą (kalnai, lygumos) ir pagal paviršiaus atvirumą (miestai, miškai, atvira). Įvertinus pastarojo dešimtmečio karinių

konfliktų metu vykdytų atskirų operacijų vietas, aiškiai matyti, kad dominuoja operacijų mieste skaičius. Tokią situaciją diktuoja sparčiai auganti urbanizacija – „socialinis procesas, pasireiškiantis miestų, (t.y. jų skaičiaus, teritorijos, miestiečių procento bendrame gyventojų skaičiuje) ir jų reikšmės visuomenei didėjimu“⁵⁷.

1800 m. miestiečiai sudarė tik 3 %, 1900 m. jau 14 % planetos gyventojų. Nuo 1920 m. iki 1980 metų pasaulio miestiečių skaičius išaugo net keturis kartus⁵⁸. Šiandien miestuose gyvena 50 % pasaulio populiacijos, o tai maždaug 3,3 milijardo žmonių⁵⁹. Kaip prognozuoja Jungtinių Tautų Populiacijos departamentas, iki 2030 m. mieste gyvenančiųjų skaičius sieks apie penkis milijardus žmonių. Nors miestų teritorijų plėtra taip pat atrodo milžiniškai auga, miestų aglomeracijos siekia net kelis šimtus kilometrų, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad „planetos teritorija, kurioje įsikūrę miestai sudaro tik 5 % tinkamo gyventi Žemės ploto“⁶⁰. Teritorija dalinasi į „tuščią“ ir „tankiai gyvenamą“. Stebinti esamą spartų miestų teritorinį ir demografinį didėjimą ir atsižvelgiant į sociologų ir ekonomistų pateikiamas prognozes, darosi akivaizdu, kad pagrindiniai socialiniai, ekonominiai ir politiniai procesai „koncentruosis“ aplink miestus. Todėl ne išimtis ir karai, ypatingai atkreipiant dėmesį į tai, kad naujojo tipo kariavimas yra nukreiptas ne į priešininko karinių pajėgumų sunaikinimą, bet į priešininko visuomenės nuomonės ir elgesio keitimą. Todėl mikro lygmenyje, teritorijų, kuriose vyksta operacijos atžvilgiu, dominuoja ir panašu, kad dar ilgai dominuos miestas.

2.3.2. Makro lygmuo

Makro lygmeniu apibrėžiama visa erdvė kurioje vyksta karas. Naujojo tipo kariavime ši erdvė nėra apribojama nei fronto linijomis, nei aiškiomis kariaujančių pusių teritorijomis. Šis kariavimas peržengia valstybių ribas, ir gamtines kliūtis. Kitaip tariant, konfliktuojančios pusės geografiškai gali būti nutolusios už tūkstančių kilometrų, tačiau tai nėra trukdis vykdyti naujojo tipo kariavimo operacijas viena kitos atžvilgiu (pvz. bet kokia valstybė, dalyvaujanti tarptautinėje operacijoje gali tapti potencialia teroristinio akto auka).

Šio tipo kare, kariaujama prieš visuomenę, jos kultūrą, todėl bet kas susijęs su priešininko visuomene gali būti „puolamas“. Globalėjančiame pasaulyje tampa ne tik lengviau bendrauti, judėti ar prekiauti, bet ir geriau slėptis bei pasalūniškai žudyti.

⁵⁷ Ieva Čepukauskaitė, „Miestai ir urbanizacija“. Internetinis žurnalas Sociumas. <<http://www.sociumas.lt/lit/nr13/urbanizacija.asp>> [Žiūrėta 2008-05-16].

⁵⁸ Pagal „Tomorrow's Crises Today: The Humanitarian Impact of Urbanisation“. UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs <<http://www.irinnews.org/InDepthMain.aspx?InDepthId=63&ReportId=73996>> [Žiūrėta 2008-05-16].

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ Ieva Čepukauskaitė.

2.4. Išvados

Bendrais bruožais naujojo tipo kariavimą galima apibūdinti kaip stipriai išsklaidytą erdvėje (teritorine prasme) karo veiksmų vedimą, kuomet skirtumas tarp karo ir taikos sunkiai identifikuojamas – kariaujantieji elementai gali būti bet kur ir veikti bet koku metu. Patys kariaujantieji gali būti valstybės ir nevalstybiniai dariniai legalios ir nelegalios grupuotės. Ir karinės pramonės gigantas ir per automatinio šautuvo taikiklį žvelgiantis paauglys yra „naujieji“ šio karo dalyviai. Naujojo tipo kariavimas ištrina aiškias ribas tarp kario ir civilio, tarp taikos ir konflikto, tarp apibrėžto mūšio lauko ir saugių teritorijų.

Istoriškai susiformavusi tendencija karinio konflikto metu naikinti ne tik karinius priešininko pajėgumus, bet ir svarbiausius pramoninius, energetinius, ekonominius objektus naujojo tipo kariavime ne tik kad nėra eliminuota, bet priešingai – evoliucionavo ir išsiplėtė. Dabar taikiniais tampa ne tik visuomeniniai masinio susitelkimo centrai, bet netgi pati visuomenės kultūra.

Priemonių, kuriomis „kariaujama“ spektras taip pat padidėjo. Prie įprastinių konvencinių bei masinio naikinimo ginklų prisidėjo ir informacinės bei psichologinės operacijos. Be to visiškai ne karinės priemonės, o tūlam piliečiui kasdiena matomas, orlaivis, automobilis, lagaminas ar net standartinis paštininko atneštas paketas yra potenciali mirtiną užtaisą galinti nešti platforma.

Naujojo tipo kariavimo išskiriančiųjų bruožų sampratos plėtotė leido juos suskaidyti į sub-kategorijas. Naujieji dalyviai išskiriami į karinio ir civilinio sektoriaus veikėjus, asimetrinė veikla dalinama į būdus ir priemones, na o nauja kariavimo erdvė mikro ir makro lygius (Žr. 2 lentelę).

Veikėjai		Erdvė		Asimetriškumas	
Karinio sektoriaus	Civilinio sektoriaus	Mikro lygmuo (miestas)	Makro lygmuo (pasaulis)	Būdai	Priemonės

2 lentelė. Naujojo tipo kariavimą išskiriantieji bruožai.

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

3. PIRMASIS LYGMUO: NAUJOJO TIPO KARIAVIMO REIKŠMĖ KARIUOMENĖMS

Identifikavus išskiriančiuosius naujojo tipo kariavimo bruožus ir atlikus jų sampratos plėtotę, galima pereiti prie pirmojo lygmens analizės. T.y. nustatyti kokią reikšmę valstybinei kariuomenei turi naujai atsiradę karinio ir civilinio sektorių veikėjai, kariavimui būdingas asimetriškumas bei pasikeitusi erdvė, kurioje jis vyksta.

3.1. Veikėjų gausos reikšmė

Žvelgiant iš kariuomenės perspektyvų, platus veikėjų spektras dalinasi į dvi kategorijas „draugiški“ ir „priešiški“. Kitaip tariant tie, su kariais kariaujama kartu (įtraukiant ir civilinio sektoriaus veikėjus), ir tie, prieš kuriuos kariaujama. Didėjantis draugiškų veikėjų skaičius bendraja prasme reiškia viena – būtinybę minimaliai derinti veiksmus, bent jau tam, kad netrukdyti vieni kitiems vykdyti savo funkcijas ir siekti savų tikslų. Be to kada kalbame apie ginklų naudojimą ir operacijas su letalinėmis pasekmėmis, koordinavimas tampa dar svarbesniu ypatingai vietos ir laiko prasme.

Dekonfliktavus atskirų naujojo tipo kariavimo dalyvių veiklas, galima pereiti į aukštesnį etapą: įgyvendinamuose tiksluose ieškoti bendro vardiklio. Tokio lygio koordinavimas eliminuotų užduočių dubliavimą ir netolygų resursų paskirstymą, taip pat sukurtų sinergetinį efektą bendros veiklos atžvilgiu.

Realių operacijų metu platesnis koordinavimas vyksta *ad hoc* principu, kaskart iniciatyvą rodant vis kitiems civilinio ar karinio sektoriaus veikėjams. Valstybių, dalyvaujančių operacijose kariuomenės, ir visa eilė tarptautinių organizacijų matydamos šia problemą, pradėjo garsiai apie ją kalbėti. Vienos tarptautinių organizacijų – Šiaurės Atlanto sutarties Organizacijos (angl. *North Atlantic Treaty Organization (NATO)*) štabuose jau rengiamas „receptas“ situacijai taisyti. Tai efektais grįsto požiūrio į operacijas (angl. *Effects Based Approach on Operations (EBAO)*) koncepcija, kurios esmė – suderintas įvairių Aljanso instrumentų naudojimas, tam kad sukurti konkrečius efektus, būtinus suplanuotiems tikslams įgyvendinti, bei galutinei siekiamai pabaigai realizuoti⁶¹. Išanalizavus koncepciją, apibrėžtinasis esminis jos tikslas – įvertinus visų operacijoje dalyvaujančiųjų siekius, atrinkti tikslius pajėgumus, reikiamus tam tikriems siekiams (efektams) sukurti, taip tausojant pastangas ir resursus.

---

⁶¹ NATO koncepcinis dokumentas *Concepts for Alliance Future joint operations* 2100/SHPPX/07/06-106390 5000TC-50/Ser:NU0040.

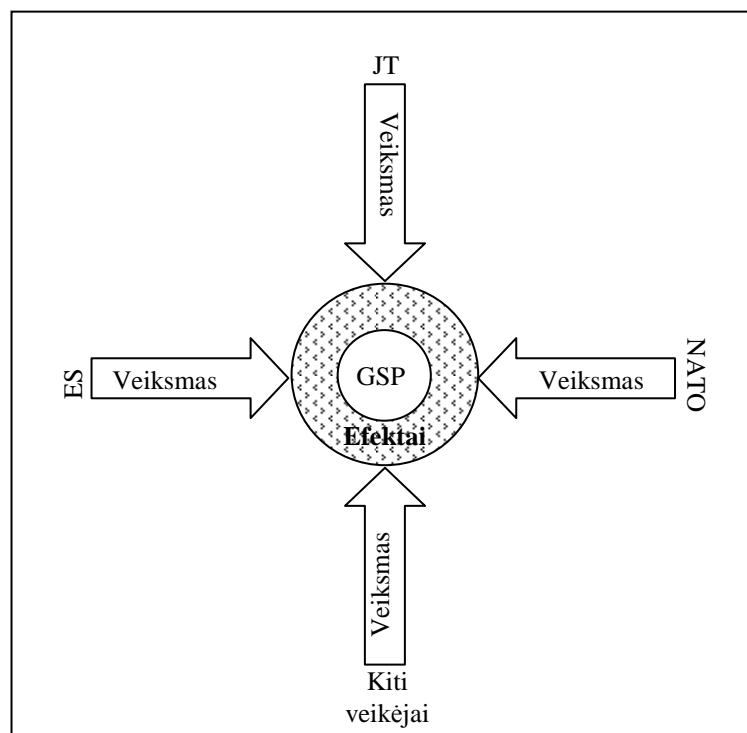
Pažymėtina, kad nors apie šią koncepciją aktyviau kalbama tik pastaruosius penkerius metus⁶², tačiau jos ištakos nėra naujos. Efektais grindžiamos operacijos buvo naudojamos jau seniai, nuo Sun Tzu laikų, kai tautos ir kariuomenės naudojo blokadą, apgultis, apgaulingas operacijas, ardomąją veiklą ir kitus ne „jėgos prieš jėgą“ metodus. Efektais grindžiamų operacijų teorinis išplėtojimas priskirtinas Jungtinėms Amerikos Valstijoms, kai JAV kariuomenės brigados generolas Deivid'as Deptula, savo monografijoje „Efektais grįstos operacijos: pokytis karyboje“ analizuodamas oro pajėgų kampaniją vykdytą Irako karo (I) metu, ir remdamasis Sun Tzu ir B. H. Liddell Hart'u, suformavo alternatyvią kariavimo koncepciją pagrįstą priešininko pajėgų veiksmų laisvės kontrolės principu „...privertimas priešo pajėgas veikti mums palankiu būdu, yra žymiai svarbiau nei jo pajėgumų sunaikinimas“⁶³. Vadovaujantis šia samprata, prioritetu tampa sukurti tokias sąlygas, kurioms esant priešininkas neturėtų kitų veiksmų alternatyvos, kaip tik tuos kurių pageidauja sąlygų kūrėjai. Taip būtų ribojama priešininko laisvė veikti. Pvz. norint, kad neveiktų priešininko radijo ryšio sistema nebūtina naikinti antenų ir ryšio punktų, galima tiesiog užgožti elektromagnetinių bangų spektrą trukdžiais; norint kad būtų eliminuoti tankai, nebūtina jų naikinimui naudoti pažangiausias prieštankines sistemas, galbūt pakanka „nukirsti“ logistinių komunikacijų linijas – neturėdama kuro ir šaudmenų technika taps bevertė. Sutrukdytą vieną sistemą, automatikai paralyžiuojamos kelios priklausančios nuo jos, jos savo ruožtu kenkia kitų darbui. Taip susidaro tam tikras virsmas, kurio pasekoje neutralizuojamas priešininkas nebūtinai jį visiškai sunaikinus. Tiesiog reikia identifikuoti norimus efektus ir tuomet sugalvoti kaip juos galima pasiekti. Tokia logika remiasi ir Aljanso kuriama koncepcija. Tačiau tai nebėra vien tik karinė koncepcija, kaip jos pirmtakė. Aukščiausiame strateginiame lygmenyje ji apima politinės, ekonominės, civilinės ir karinės galios instrumentus. Tie instrumentai gali būti taikomi ne tik šalių NATO narių, bet ir partnerių, kitų tarptautinių organizacijų ar kitų veikėjų, tam kad bet kokios misijos galutinis siektinas rezultatas būtų sėkmingai realizuotas. Iš esmės, tam, kad sėkmingai veikti kartu, norima, kad kiekviena organizacija prisidedanti prie atsako į krizes operacijų, priklausomai nuo to, kokius poveikio ir galios instrumentus naudoja, veiktų kartu. Tai būtina, tam kad sukurti reikiamus efektus ir sukoordinuoti skirtingų vieno ar kelių veikėjų instrumentų naudojimą, būtiną tiems efektams pasiekti.

⁶² NATO Efektais grįsto požiūrio į operacijas gairės pirmą kartą buvo pristatytos 2004 m. NATO viršūnių susitikime Stambule. Tai buvo pradžios taškas Sąjungininkų vadavietei Transformacijoms (angl. *Allied Command Transformation (ACT)*) pradėti kurti tokią koncepciją.

⁶³ David Batschelet, „*Effects Based Operation: a new operational model?*“

<<http://www.iwar.org.uk/military/resources/effect-based-ops/ebo.pdf>> [Žiūrėta 2007 12 12].

Tarpusavio sąveika reikalinga visose operacijų fazėse: prieš pradedant pajėgų perdislokavimą ir išskleidimą operacijos rajone ir turi tęstis kol sėkmė yra pasiekta. Efektais grindžiamo požiūrio į operacijas koncepcija tokį sveikumą ir koordinavimą vadina „tarpusavio priklausomybe“ (angl. *Interdependence*), tam, kad pabrėžti jog nėra jokios viršesnės institucijos, organizacijos ar kokio nors galios instrumento, kuris vadovautų kitiems veikėjams. Visi yra lygūs, bet tuo pat metu pripažįstama, kad bet kurio vieno iš jų veiksmai įtakoja kitus, ir kad bet kurio jų veiksmų imamasi tik atsižvelgiant į kitų veiksmus ir juos suderinus. Būtent tai ir užtikrina, kad visų įsitraukusiųjų veiksmai yra nukreipti tiems patiems efektams sukurti vieningoje veiksmų vykdymo erdvėje, įgyvendinant galutinę siektiną pabaigą (GSP) (žr. į 5 schema).

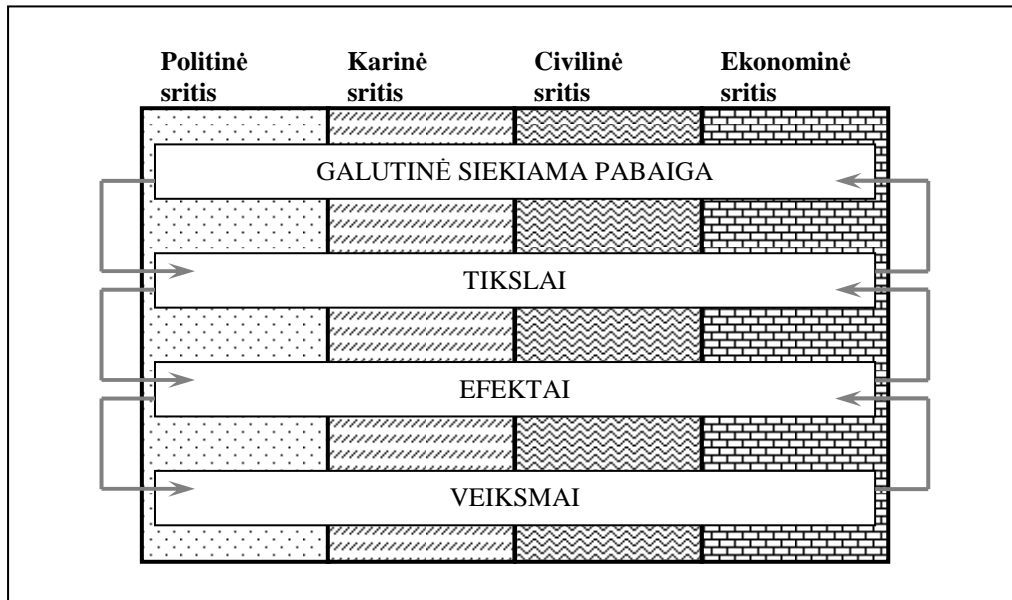

5 schema. Veiksmų koordinavimas vadovaujantis EBAO.

Šaltinis: Concepts for Alliance Future joint operations.

NATO vadovietės transformacijoms rengiamuose dokumentuose, aprašančiuose šią koncepciją, veiksmų vykdymo erdvė pateikiama kaip strateginės aplinkos dalis, kurioje Aljansas veikia. Pati erdvė, remiantis sisteminės analizės modeliu, yra suskirstyta į politinę, karinę, ekonominę ir civilinę sritis. Koncepcijoje aiškiai galima identifikuoti viziją, kad veiksmų vykdymo erdvėje nekariniai veikėjai remiami kariuomenės pajėgumų savo srityse vadovaus kuriant konkrečius efektus. Taip pat ir karinėje srityje – karo vadai vadovaus gaudami politinės, ekonominės ir civilinės srities paramą.

Kad tai būtų realizuota, veikėjai kartu turės dalyvauti ne tik įgyvendinimo, bet ir planavimo procesuose, iš pradžių suderindami bendrą siektiną pabaigą, jai realizuoti identifikuodami tikslus, kuriems pasiekti ir reikės efektų skirtingose srityse. Ir tik po to visi veikėjai vykdys kryptingus veiksmus, siekdami konkrečių efektų tam, kad tikslai, įgalinantys galutinės siektinos pabaigos realizavimą, būtų įgyvendinti (žr. į 6 schema).

6 schema. Ryšio tarp GSP ir vykdomų veiksmų schema.

Šaltinis: Pagal Concepts for Alliance Future joint operations.

Efektai grįsto požiūrio į operacijas koncepcija apima visą eilę klausimų, susijusių su bendros sąveikos organizavimu tarp gausaus naujojo tipo kariavimo dalyvių skaičiaus. Ypatingai tai aktualu kalbant apie civilinio sektoriaus veikėjus.

Sąveikos su karinio sektoriaus veikėjais specifika būtina aptarti dar ir kitu, saugumo sektoriaus privatizavimo aspektu. Kaip jau buvo minėta antroje šio darbo dalyje, privatus sektorius gana sparčiai perima nemažai kariuomenei priklausiusių funkcijų, priversdamas kariuomenes veikti kartu su privačiomis saugumo institucijomis. Be jau aptartos būtinybės organizuoti sąveiką ir veiksmų koordinavimą, saugumo sektoriaus privatizavimas kariuomenei priešpastato ir daugiau iššūkių.

Pirmiausia, valstybinės kariuomenės gali atsisakyti daugybės antrinių funkcijų perleisdamos jas privačiam sektoriui. Karinės ekipuotės, amunicijos, kuro ir technikos transportavimas, karių maitinimo organizavimas ir vykdymas, karinių bazių įrengimas ir inžinerinių tinklų eksploatavimas, valymas ir atliekų utilizacija jau nebėra daugelio kariuomenių „galvos skausmas“. Be logistinių funkcijų, kariuomenės atsisako ir brangiai kainuojančių parengti ir išlaikyti siaurų sričių specialistų, jų paslaugas pirkdamos tik esant

poreikiui (tam tikrų sričių inžinerijos, medicinos paslaugos). Kartu su funkcijų atsisakymu, kariuomenės netenka tas funkcijas vykdžiusio personalo, sutaupydamos dalį lėšų. Todėl galėdamos „išgryninti“ karines funkcijas, kariuomenės koncentruojasi į kovinį rengimą.

Tačiau tuo pat metu egzistuoja ir negatyvūs padariniai. Atsisakiusios gyvybiškai svarbių funkcijų, kariuomenės tampa per daug priklausomos nuo privataus saugumo sektoriaus institucijų. Problema yra ta, kad dėl kokių nors priežasčių (pvz. pasikeitus saugumo situacijai, atšiauriomis gamtinėmis sąlygomis, patyrus didelius nuostolius) privataus sektoriaus atstovams atsisakius teikti paslaugas, keliamos užduotys kariuomenei gali būti neįvykdytos. Tai reiškia, kad visa karinė operacija gali tiesiog žlugti.

Dar viena problema yra ta, kad tiesioginiuose koviniuose veiksmuose nedalyvaujantis, dažniausiai logistines paslaugas teikiantis privačių saugumo institucijų personalas pats savęs neapsaugo, t.y. neturi nei galimybių nei įgūdžių tam atlikti. Taip pat didelę problemą kelia privačių saugumo įmonių logistinės komunikacijų linijos. Iš esmės tai yra civiliniai kanalai, kuriais materialinės vertybės pristatomos į operacijos rajoną. Pirmia tokius kanalus lengva pažeisti, antra juos pažeidus kariuomenės nebegaus gyvybiškai svarbių civilinio sektoriaus veikėjų teikiamų funkcijų. Spendžiant šias problemas kariams tenka vykdyti papildomas užduotis, susijusias susijusiu su privataus sektoriaus veikėjų apsauga. To pasekmė karinių pajėgumų nukreipimas nuo pagrindinių užduočių vykdymo ar jų trūkumas.

Didele problema įvardintina ir tai, kad privatus sektorius, kurio pagrindinis prioritetas yra pelnas, viską daro minimaliai naudodamas resursus ir tik tiek, kiek reikalauja sutartimis apibrėžiami standartai. Kariuomenėse visada buvo įprasta turėti šiek tiek didesnes rezervines atsargas, nei reikalauja matematiniai vidurkiai, ir tai pasiteisindavo vykdant užduotis ypatingai sudėtingomis sąlygomis kai nesant laiko, papildomų resursų reikėdavo sau ar kaimyniniams vienetams paremti. „Atsargos“ turėjimas teigiamai veikdavo karių morale. Kovinių veiksmų metu, karinio vieneto vadas sutelkdavo visas pastangas užduočiai vykdyti, o ne skaičiavimais kaip sumažinti išlaidas. Tuo tarpu privataus sektoriaus veikėjas verslo sumetimais niekada nedaro daugiau, nei reikalauja kontraktas. Operacijos tempui padidėjus daugiau nei planuota (susiduriant su didesniu priešininko pasipriešinimu ar vykdant greičiau ir didesnės apimties užduotis), tai reiškia išaugus resursų naudojimui, o taip pat ir padidėjus kaštams, privataus sektoriaus veikėjas gali arba nespėti, arba atsisakyti vykdyti paslaugų teikimą apeliuodamas į sutartyje nenumatytas sąlygas. Savo ruoštu sutarčių perrašinėjimas užima laiko, kainuoja pinigus ir, kas svarbiausia nei paslaugas perkanti kariuomenė, nei jas parduodanti privati saugumo institucija nežino būsimos karinės operacijos eigos poslinkių ir galimų susidaryti sąlygų. Todėl visko numatyti sutartyse neįmanoma.

Be jau minėtų iššūkių ir problemų kurios atsiranda kariuomenėms veikiant kartu su kitais civilinio ir karinio sektorių veikėjais galima pridėti dar vieną – saugumo užtikrinimo. Privataus saugumo sektoriaus darbuotojai glaudžiai bendradarbiaudami su jų paslaugas perkančiomis kariuomenėmis disponuoja įvairia informacija, patenka į karines teritorijas ir patalpas. Net ir imantis didžiausių saugumo užtikrinimo priemonių, neįmanoma nuslėpti karinės technikos judėjimo, telkimosi, bendro personalo skaičiaus padidėjimo ar sumažėjimo. Ši iš pirmo šie nesvarbūs duomenys žvalgybos analitikams gali būti ypač aktualūs. Todėl kariuomenės turi ypač stebėti kartu veikiančius privataus sektoriaus darbuotojus, juos tikrinti, vykdyti papildomas saugumo ir kontržvalgybos operacijas. O tai reikalauja papildomų žmogiškųjų ir techninių resursų.

Aptarus „draugiškųjų“ naujojo tipo kariavimo veikėjų reikšmę kariuomenėms, liko įvertinti „priešiškuosius“. Naujojo tipo karuose valstybinės kariuomenės dažniausiai susiduria su besipriešinančiais sukilėliais, teroristiniais tinklais, ginkluotom kriminalinėm grupuotėm vadovaujančiais karo vadukais ar tiesiog už pinigus kariaujančiais samdiniais. Pagrindinis jų visų bruožas yra tas, net kovodami jie nedėvi karinių uniformų, su kokia nors valstybę identifikuojančiais ženklais (dažniausiai apskritai neturi uniformų), jie neturi aiškiai subordinuotų karinių laipsnių sistemos ir ginkluoti dažniausiai tik lengvaisiais pėstininkų ginklais⁶⁴, arba sprogmenų paketais, o kariaudami jie nesivadovauja karo teisės principais. Kaip priedangą jie naudoja civilius gyventojus, įsimaišydami tarp jų ir paslėpdami ginklus. Tokie kariaujantys veikėjai pagal papildomą 1949 m. Ženevos konvencijos protokolą negali būti vadinami kombatantais, o tai reiškia, kad negali tapti legaliais karo belaisviais.

Pagal tarptautinės teisės nuostatas tik kombatantai yra teisėti karo veiksmų dalyviai, galintys naudoti jėgą, dėl ko žūva žmonės arba padaroma materialinė žala, ir jie neturi būti asmeniškai atsakingi už tokius veiksmus ar padarinius. Tačiau kombatanto teisinė padėtis įpareigoja jį laikytis tarptautinės humanitarinės teisės, taikomos ginkluotų konfliktų metu, reikalavimų: turėti iš toli matomus skiriamuosius ženklus ir atvirai nešioti ginklus, bei visur ir visada laikytis kariavimo taisyklių ir papročių. Deja didžioji dalis naujojo tipo kariavime dalyvaujančių veikėjų tokių savybių neturi, todėl šia samprata jie yra ne kariai, o civiliai ir turi būti teisiami pagal savo šalies įstatymus kaip kriminaliniai nusikaltėliai.

Svarbu ir tai, kad civilių gyventojų tarpe besislapstančiuos kovotojus sunku identifikuoti, dėl ko kariuomenės turi stiprinti žvalgybos pajėgumus, ypatingai žmogiškosios žvalgybos⁶⁵ (agl. *Human Intelligence (HUMINT)*) srityje.

⁶⁴ Automatiniai šautuvai, lengvieji ir vidutiniai kulkosvaidžiai, nešiojami prieštankiniai granatsvaidžiai.

⁶⁵ Kai žvalgybiniai duomenys renkami tiesiogiai bendraujant su žmonėmis, klausinėjant aplinkinių, stebint, atvirai ar slaptai sekant pasirinktus asmenis.

Ginklų naudojimo taisyklės taip pat meta iššūkį kariuomenėms. Nors jos (taisyklės) yra adaptuojamos atsižvelgiant į kiekvienos operacijos specifiką, tačiau praktinis jų vykdymas kariams yra pakankamai komplikotas tiek teisiniu (kovotojų statuso neapibrėžtumas), tiek ir moraliniu požiūriu (ginklus naudoti prieš moteris ir vaikus, jei naudoja ginklą).

3.2. *Naujos kariavimo erdvės įtaka*

Kaip buvo aptarta antroje šio darbo dalyje, erdvė, kurioje vyksta naujojo tipo kariavimas, mikro lygmenyje susiaurėjo ir daugiau koncentruojasi miesto tipo teritorijose, o makro lygmenyje išsiplėtė, apimdama visą pasaulį.

Kariavimas mieste yra ypatingai sudėtingas. Dar 500 m. pr. Kr. Sun Tzu yra pasakęs „pati didžiausia klaida pulti miestus“. Neveltui karinėse doktrinos iki šių dienų patartina vengti karinių veiksmų miesto tipo teritorijose. Nežiūrint į svarbius patarimus, mūšiai miestuose vyko nuolatos – nuo Trojos užėmimo iki susirėmimų Grozne ir panašu, kad ši tendencija ateityje neturėtų keistis. To priežastys akivaizdžios. Pirma miestuose gyvena apie pusė pasaulinės visuomenės⁶⁶, antra – miestai yra centrai, kur kertasi pagrindiniai keliai, geležinkeliai, yra išdėstyti oro ir jūrų uostai. Norint atvykti į operacijų rajonus ir dislokuoti pajėgumus, bei norint judėti rajonuose, kariuomenėms būtina kontroliuoti miestus. Tad kokia kariavimo erdvės koncentravimosi mieste reikšmė kariuomenėms?

Konvencinėms kariuomenėms, naudojančioms sunkią šarvuotą techniką ir įpratusioms veikti dideliais vienetais miestas yra pražūtingas. Mieste dauguma tokios kariuomenės pranašumų yra eliminuojami.

Ypatingai apsunkinamas yra ugnies valdymas⁶⁷. Išsivysčiusių šalių (ypatingai JAV) naudojamos tiesioginės ugnies toliašaudžių ginklų sistemos, galinčios sunaikinti priešo sistemas ženkliai didesniu nuotoliu, nei priešiškos gali jas pasiekti, kariavimo mieste sąlygomis netenka pranašumo. Netiesioginės ugnies (artilėrijos) efektyvumas mažėja, nes pastatai mažina stebėjimo (taikymosi) lauką ir apriboja sviedinių ir minų kritimo trajektorijas. Artimą paramą ugnimi aprūpinantys orlaiviai taip pat tampa ženkliai daugiau pažeidžiami dėl galimų kontratakų iš didesnį aukštumingumą turinčių pastatų. Miesto sąlygų apsunkintas ugnies valdymas turi aiškias neigiamas pasekmes: toliašaudžiai ginklų naudojimas praranda prasmę, taip pat didėja savų pajėgumų apšaudymo tikimybė.

⁶⁶ Pagal „*Tomorrow's Crises Today: The Humanitarian Impact of Urbanisation*“. UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs <

<http://www.irinnews.org/InDepthMain.aspx?InDepthId=63&ReportId=73996> >[Žiūrėta 2008-05-16].

⁶⁷ Plačiau apie tai Daryl G. Press, „*Urban Warfare: options, problems and the Future*“. <

<http://web.mit.edu/SSP/Publications/confseries/urbanwarfare/urbanwarfare.html> >[Žiūrėta 2008-05-16].

Užstatytoje teritorijoje neišmanoma greitai judėti ir tuo labiau atlikti sudėtingesnį manevrą. Gatvės sutelkia, lėtina ir nukreipia technikos judėjimą, jis tampa lengvai nuspėjamas, dėl ko susidaro idealios sąlygos pasaloms organizuoti ir nesudėtingai sunaikinti ištiesas šarvuotos technikos kolonas (pvz. Rusijos patirti nuostoliai mūšiuose Grozne). Kovoti reikia dėl kiekvieno pastato aukšto.

Karinių vienetų valdymas taip pat darosi sudėtingas dėl ryšio priemonių sutrikimų (pastatai trukdo skliti elektromagnetinėms bangoms, ypatingai veikiant viduje) ir sudėtingu orientavimosi sąlygų. To pasekmė – didesni nuostoliai tiek nuo priešininko veiksmų, tiek ir nuo savo draugiškų pajėgų padarytų klaidų.

Dar vienas aspektas – masiniai sugriovimai (angl. *Collateral Damage*) ir civilių aukos. Kariavimo mieste rezultatas be abejo pasireiškia dideliais sugriovimais. Tai kelia grėsmę kultūrinių, istorinių paminklų išlikimui, gyvybiškai svarbios infrastruktūros sunaikinimui.⁶⁸ Tarptautinės konvencijos draudžia vykdyti kovos veiksmus tokiuose objektuose, tačiau atsižvelgus į naujojo tipo kariavimo veikėjų nihilizmą tarptautinės teisės atžvilgiu, bei asimetrinę taktiką, teigtina kad būtent tokiose objektuose gali būti maskuojami koviniai priešiški pajėgumai. Pažymėtina, kad kariaujant mieste gali būti ypač didelės civilių aukos, ypatingai jei priešiškos pajėgos nedėvi uniformų.

Pasikeitusi erdvė mikro lygmenyje mažina kariuomenės turimos ginkluotės ir valdymo priemonių efektyvumą, priversdama ieškoti naujų technologinių sprendimų; reikalauja perskirstyti kovinio rengimo prioritetus (mūšis mieste vs mūšis atviroje teritorijoje), t.y. patobulinti kovinio rengimo dokumentus treniruoti vienetus artimomis mūšio mieste sąlygomis (naujų treniruoklių ir specialiai įrengtų teritorijų pratyboms poreikis).

Kariavimo erdvės globalus išplitimas kariuomenės reiškia tai, kad jos turi būti pasirengę greitai perdislokuoti savo pajėgas iš vieno pasaulio taško į kitą ir galėti veikti skirtingose klimatinėse zonose (atsižvelgiant, kad mikro lygmenyje dažniausiai bus kovojama užstatytose, miesto-gyvenvietės tipo teritorijose). Tokios strateginio perkėlimo (angl. *Strategic Lift*) operacijos reikalauja specifinių didelės apimties transportavimo pajėgumų (laivų bei orlaivių), todėl nedisponuojančios jais kariuomenės yra priverstos arba juos plėtoti, prašydamos vyriausybės didesnio karinio biudžeto, arba siūlyti ieškoti kitų alternatyvų – pavyzdžiui bendradarbiauti su kitomis valstybėmis šioje srityje.

Dar viena globalaus teritorijos išsiplėtimo problema – „laisvas“ priešo judėjimas nepaisant valstybinių sienų ir pasklidimas net keliose valstybėse. Kariuomenės, dažniausiai turėdamos mandatą veikti kurioje nors vienoje valstybėje, persekiodamos priešininką yra

---

⁶⁸ Pagal „*Military Operations on Urban Terrain*“ < <http://www.globalsecurity.org/military/ops/mout.htm> > [Žiūrėta 2008-05-16].

priverstos stabdyti savo operacijas, kai priešininkas kerta sieną ir įžengia į kitos valstybės teritoriją (pvz. talibano kovotojai iš Afganistano per prastai kontroliuojamas sienas pasitraukia į Pakistano kalnuotas vietas, ar čečėnų kovotojai į kaimyninės Gruzijos teritoriją). Tokia situacija aiškiai riboja karines operacijas ir kariuomenių galimybes veikti.

Tad erdvės pokyčiai makro lygmenyje, identifikodami būtinybę kariuomenėms plėtoti strateginio perkėlimo pajėgumus, bei demonstruodami karių galimybes veikti ribotoje geografiškai ir politiškai apibrėžiamoje teritorijoje, skatina didinti bendradarbiavimą su analogiškas problemas išgyvenančiomis valstybėmis ir naujų, jau tarptautinės reikšmės, sprendimų paiešką.

3.3. Asimetriškumo reikšmė

Kariuomenės, susidurdamos su nauja priešininko strategija, operacinėmis ar taktinėmis gudrybėmis visuomet stengdavosi jas perprasti ir ieškodavo neutralizavimo būdų. Todėl kalbant apie naujojo tipo kariavimui būdingus asimetrinius priešininkų veikimo būdus ir priemones, ši ilgainiui susiklosčiusi „praktika“ taip pat galioja.

Pirmiausia, siekiant išvengti netikėtų puolimų į „silpnasias“ neparuoštas gynybai vietas, kariuomenės yra priverstos stiprinti saugumą (fizinį, personalo, informacinį). Tai be abejo didina kaštus ir reikalauja papildomų technologinių ir žmogiškųjų resursų. Ypatingai svarbus tampa personalo saugumas, nes „kontroliuojamų“ asmenų sąrašas yra gerokai išplečiamas pradedant karių šeimos nariais, baigiant valstybinių ir privačių nacionalinių ir tarptautinių institucijų personalu, bendradarbiaujančiu su kariuomene.

Kitas labai svarbus aspektas – potencialių priešininkų veiksmų identifikavimas ir kontrpriemonių organizavimas. Ši sritis apima žvalgybinius-analitinius pajėgumus, būtinus identifikuoti ir prognozuoti galimus priešininkų veiksmų variantus, bei įgytos kovinės patirties ir pavienių incidentų analizę – „pamokų identifikavimą ir jų išmokimą“. Pavyzdys gali būti improvizuotų sprogstamųjų užtaisų, ypač plačiai naudojamų naujojo tipo kariavime, neutralizavimas. Iš pirmo žvilgsnio tai atrodo specialiai parengtų inžinierių-išminuotojų uždavinys. Tačiau toks mąstymas iš principo klaidingas, nes apsiriboja tik konkrečiu veiksmu, vykdomu konkrečioje vietoje ir konkrečiu laiku. Jei šių veiksmų prireikia, reikia didžiulis „namų darbas“ nebuvo atliktas. Nes iš ties tai yra kompleksinis uždavinys, kurio metu reikia nustatyti iš kur gaunamos medžiagos tokiems užtaisams gaminti, kas jas platina, kas jas įsigyja ir prieš kokius taikinius ir koku būdu planuoja naudoti. Kas montuoja į pastatus, transporto priemones, kas yra potencialūs savižudžiai ir kokias detonavimo priemones naudoja. Tik išsiaiškinus visus šiuos klausimus galima kalbėti apie kontrpriemones, kurios būtų taikomos gerokai anksčiau ir nukenksminant visą procesą, o ne tik vienintelį užtaisą.

Todėl norėdamos disponuoti tokio tipo informacija, kariuomenės turi glaudžiai bendradarbiauti su kitomis jėgos struktūromis (vietos policija, saugumo, žvalgybos ir pasienio apsaugos tarnybomis) ir vykdyti aktyvią žvalgybinę veiklą.

Dar vienas ypač svarbus aspektas kariuomenei – informacinių ir psichologinių operacijų naudojimas. Naujo tipo kariavime dėl šios operacijos naudojamos tiek darant poveikį priešininkui, tiek „kontratakuojant“ jo vykdomas informacines operacijas. Todėl kariuomenės pasitelkdamos šios srities ekspertus, turi išmokti jas planuoti ir vykdyti, tam kad galėtų naudotis jų sukuriama efektais.

3.4. Išvados

Išanalizavus naujojo tipo kariavimo reikšmę kariuomenėms, gautus rezultatus galime suskirstyti pagal kiekvieną naujojo tipo kariavimą išskiriančią bruožą (žr. 3 lentelę).

Veikėjai		Erdvė		Asimetriškumas	
Karinio sektoriaus	Civilinio sektoriaus	Mikro lygmuo (miestas)	Makro lygmuo (pasaulis)	Būdai	Priemonės
Sąveikos su privataus sektoriaus veikėjais organizavimo būtinybė	Veiksmų koordinavimo būtinybė (nuo operacijos planavimo iki įgyvendinimo)	Konvencinių priemonių efektyvumo mažėjimas	Apribojimai operacijoms	Žvalgybos ir kontržvalgybos stiprinimo poreikis	Bendradarbiavimas su jėgos struktūromis
Karinių funkcijų „išgryninimo“ galimybė		Doktrinų peržiūros būtinybė	Strateginio perkėlimo pajėgumų vystymo būtinybė	Naujų kovos koncepcijų rengimo ir taktinių veiksmų tobulinimo poreikis	Naujų priemonių naudojimo būtinybė
Priklausomumo nuo privataus sektoriaus didėjimas		Naujos ginkluotės ir karinių technologijų poreikis	Bendradarbiavimo su kitomis valstybėmis poreikis	Technologijų tobulinimo būtinybė	
Sudėtingas priešininko identifikavimas		Pratybų ir treniruočių simuliacinėse miesto tipo teritorijose poreikis		Saugumo (informacinio, fizinio ir personalo) kariuomenėje stiprinimo būtinybė	
Žvalgybos stiprinimo poreikis		Organizacinės struktūros peržiūros poreikis		Organizacinės struktūros peržiūros poreikis	
Kombatanto problematika					
Ginklo naudojimo taisyklės					

3 lentelė. Naujojo tipo kariavimo išskiriančiųjų bruožų reikšmė kariuomenėms

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Sugrupavus rezultatus pagal turinį, galima formuluoti tokius apibendrinančius teiginius:

- Naujojo tipo kariavime pergalei pasiekti būtinas civilinio sektoriaus dalyvavimas; tai sąlygoja būtinybę
- Kariuomenėms koordinuoti veiksmus su civilinio sektoriaus veikėjais įtraukiant juos į operacijų planavimo ir įgyvendinimo veiksmus; todėl
- Sumažėjo kariuomenių savarankiškumas.

Privačiam sektoriui perėmus dalį kariuomenės funkcijų,

- didėja kariuomenių priklausomybė nuo šio sektoriaus;

Taip pat kariuomenės siekdamos efektyviai veikti naujojo tipo kariavimo procesuose privalo

- stiprinti žvalgybos ir kontržvalgybos pajėgumus;
- stiprinti strateginio perkėlimo pajėgumus;
- pritaikyti karines doktrinas, organizacinę struktūrą, techniką ir ginklus naujojo tipo kariavimo specifikai.

Kariuomenė tampa mažiau savarankiška, mažiau priklausanti nuo nacionalinės valstybės, ir jai būtina adaptuotis naujojo tipo kariavimo metamiems iššūkiams. Taigi ginama tezė, kad **naujojo tipo kariavimas eliminuoja galimybę nacionalinėms kariuomenėms, karinius konfliktus sėkmingai išspręsti (pasiekti pergalę) vien tik karinėmis priemonėmis** yra patvirtinama.

4. ANTRASIS LYGMUO: NAUJOJO TIPO KARIAVIMO REIKŠMĖ VALSTYBĖMS

Įvertinus naujojo tipo kariavimo reikšmę kariuomenėms, galime pereiti prie antrojo lygmens – reikšmės valstybėms analizės. Be jau aprašytų trijų išskiriančiųjų bruožų, taip pat bus vertinami šių bruožų reikšmės kariuomenėms analizės rezultatai valstybių atžvilgiu.

4.1. Nevalstybinių veikėjų reikšmė

Ankstesnėse šio darbo dalyse buvo aptartas aktyvus nevalstybinio sektoriaus įsitraukimas į kariavimo procesus. Tiek karinio tiek ir civilinio sektoriaus nevalstybinių veikėjų susiformavimas ir aktyvi veikla kariavime valstybės atžvilgiu reiškia vieną – valstybės praranda monopolinę teisę vykdyti karus.

Problema yra tame, kad atsiranda valstybių, kur privatus sektorius netgi „dominuoja“ valstybinio atžvilgiu šioje srityje. Vakarų Afrikos valstybėse (jei jas vis dar galima taip vadinti), kur ne tik karines bet ir tvarkos užtikrinimo funkcijas vykdo privataus sektoriaus atstovai, akivaizdžiai demonstruojama valstybių negalia šioje srityje. Tai reiškia, kad valstybės nesugeba ne tik, išlaikyti kariavimo ir prievartos monopolio, bet apskritai net nebedalyvauja šiuose procesuose. Užsitęsusi tokiai situacijai, kyla grėsmė, kad tokios valstybės nebenorės ir nemokės atkurti normalios vidinės valstybės sąrangos, su jai priklausančiom teisėm ir funkcijom, bei tas funkcijas įgyvendinančiom institucijom. Be to privačias karines paslaugas teikiančios institucijos gali tapti stipresnės už jas samdančias valstybes. Visa tai gali sudaryti sąlygas žlugusių valstybių teritorijose susiformuoti neramumų ir netvarkos židiniams. Tokie židiniai tampa grėsme saugumui regioniniame lygmenyje.

Dar viena problema, su kuria valstybės susiduria nenacionaliniam nevalstybiniam sektoriui perimant vis daugiau funkcijų karybos srityje – kontrolės ir įtakos šioje srityje netekimas. Tarptautinės organizacijos (pvz. NATO ir ES) kelia aiškius reikalavimus nacionalinių valstybių kariuomenėms, siekdamas standartizuoti valdymo struktūras ir procedūras, bei ginkluotę, bei priversdamos kariuomenes plėtoti karinius pajėgumus, prioritetizuotus tarptautinių organizacijų (ar jose dominuojančių valstybių), o ne nacionalinių interesų atžvilgiu.

Saugumo sektoriaus privatizavimo didėjimas priveda prie situacijos, kai kariuomenės vis daugiau tampa priklausomos nuo šio sektoriaus ir mažiau nuo valstybės. Augant karinei pramonei, kariavimas vis daugiau nosisuka nuo valstybės ir tampa korporacijų domėjimosi ir pelno didinimo sritimi. Todėl naujų karinių veiksmų pradžia ar esamų tęsimas gali tapti ginklų pramonės gigantų interesu. Paslaugų pirkimo iš privačių karinių institucijų mastas ir

apimtys, bei ginklų pramonės atstovų naudojamas lobizmas civilių ir karių bendradarbiavimo sąlygas įtakojo taip, kad valstybėms politiniame lygmenyje priimti sprendimus pradėti karinius veiksmus nėra sunku. Ilgainiui gali atsitikti taip, kad valstybės apskritai nebekontroliuos ir nebevadovaus saugumo sektoriui, bet taps tik antraeilė dalyvė šioje srityje (po tarptautinių organizacijų ir privataus sektoriaus).

4.2. Naujos kariavimo erdvės įtaka

Erdvė, kurioje vyksta naujojo tipo kariavimas taip pat savitai veikia valstybes. Tai kad naujojo tipo kariavimo mūšiai ar atskiros atakos vyksta ir ateityje vyks miestuose (*mikro* lygmuo), valstybėms reiškia dideles civilių gyventojų aukas, ir milžiniškus kaštus reikalingus sugriautos infrastruktūros atstatymui, bei socialinę – politinę įtampą. Priklausomai nuo veiksmų intensyvumo ir ypatingai masto (pavienė teroristinė ataka naudojant nedidelio galingumo sprogstamuosius užtaisus, ginkluoti susirėmimai gatvėse ar masinio naikinimo ginklo panaudojimas) susidariusi situacija valstybės viduje gali virsti humanitarine krize ir sąlygoti didelius pabėgėlių srautus.

Kalbant apie *makro* lygmenį, t.y. naujojo tipo kariavimo erdvės globalų išplitimą ir šio reiškinio įtaką valstybei, akcentuoti tokie pagrindiniai dalykai. Valstybės yra priverstos bendradarbiauti viena su kita, nes jokia valstybė viena nėra pajėgi nugalėti tarptautinėje erdvėje veikiančių naujojo tipo kariavime dalyvaujančių veikėjų.

Toks tarpvalstybinis bendradarbiavimas apima daugeli sričių. Pirmiausia keitimąsi žvalgybos duomenimis ir kita specifine informacija, siekiant identifikuoti priešininkus, jų rėmėjus, pasirengimo, logistinio aprūpinimo ir „poilsio“ vietas, bei nustatyti jų judėjimą. Taip pat nemažiau svarbios ir kitos sritys pavyzdžiui ekonominė (finansai, prekyba, transportavimas) norint apriboti priešininko resursus, įgalinančius kovoti ar teisėsaugos (operatyvinės veiklos modelių taikymas tarptautiniu mastu, teisinis- procesinis persekiojimas ir t.t.).

Kitas svarbus iššūkis kurį valstybėms meta globaliu mastu išplitusi kariavimo erdvė, tai piliečių saugumo užtikrinimas, nes ataka prieš juos gali būti įvykdyta bet kada ir bet kur. Tai glaustai aptariama kitame skyrelyje vertinant naujam kariavimui būdingą asimetriškumą.

4.3. Asimetriškumas

Asimetriškų veikimo būdų ir naudojamų priemonių, naudojamų naujojo tipo kariavime, gausa stulbina. Įprasti kasdieniniai daiktai, viešojo susisiekiimo ir transporto priemonės tampa ginklais, nutaikytais į civilius ir gyvybiškai svarbią infrastruktūrą. Todėl

kyla poreikis peržiūrėti valstybės valdančiųjų institucijų ir strateginės reikšmės komunikacijų infrastruktūros, taip pat pramoninių ir energetikos objektų, saugumo koncepcijas. Kiekviena valstybė priverčiama spręsti saugumo didinimo ir žmogaus teisių ir laisvių apribojimo dilemą. Viena vertus finansinių srautų kontrolė, bendrosios informacijos, sklindančiai ryšių kanalais „košimas“, žmonių biometrinių duomenų rinkimas yra būtinos saugumo procedūros, kita vertus tampa nebeaiški riba tarp laisvės ir apribojimų – viešų ir asmeninių dalykų. Susiformuoja tam tikra „kontroliuojama“ laisvė, kurios ribos nuolat siaurėja. Šiandien jau nieko nestebina ypač griežtos asmenų ir jų personalinių daiktų apžiūros procedūros oro uostuose ar nuolatinėje parengtyje budintys naikintuvai, pasirengę nedelsiant numušti pilną keleivinį orlaivį.

4.4. Pokyčių kariuomenėse reikšmė valstybei

Identifikavus kariuomenių adaptacijos naujojo tipo kariavimui poreikį, būtina įvertinti jos (kariuomenės adaptacijos) įtaką valstybėms. Akivaizdu, kad kariuomenių parengimas naujojo tipo mūšiams mieste (naujos įrangos, ekipuotės ir ginkluotės įsigijimas, treniruoklių ir specialių teritorijų pratyboms įrengimas) reikalauja iš valstybės didesnių biudžeto asignavimų gynybos sričiai. Būtinybė vystyti strateginio perkėlimo bei logistikos pajėgumus, tam kad esant poreikiui galėtų perdislokuoti karinius vienetus į bet kurį pasaulio regioną ir juos aprūpinti, taip pat reikalauja ypatingai didelių investicijų. Negalėdamos nacionaliniuose biudžetuose rasti resursų tokiems poreikiams patenkinti, valstybės turi rinktis – arba atsisakyti ambicingų planų ir tapti „autsailerėmis“, arba pradėti dvišalį ar daugiašalį bendradarbiavimą su kitomis valstybėmis. Poreikį bendradarbiauti taip pat skatina jau aptartas⁶⁹ „laisvas“ priešininkų judėjimas iš vienos valstybės, kurioje vyksta aktyvūs koviniai veiksmai į kaimyninę (pvz. Turkijos – Irako, Afganistano – Pakistano, Čėčėnijos - Gruzijos pasienio ruožai). Valstybės ar jų koalicijos turi suderinti procedūras kaip elgtis kovinių veiksmų metu priartėjus prie pasienio zonos, kaip ir koku būdu perduodama karinių vadų atsakomybė, bei kt. karinius, administracinius ir tarptautinės teisės aspektus tam, kad būtų pasiekti bendri tikslai (jei tokie yra).

4.5. Išvados

Išanalizavus naujojo tipo kariavimo išskiriančiųjų bruožų bei kariuomenių adaptacijos šio tipo kariavimui reikšmę valstybėms, gautus rezultatus galime suskirstyti pagal kiekvieną naujojo tipo kariavimą išskiriantį bruožą (žr. 4 lentelę).

---

⁶⁹ Žr. šio darbo 3.2. skyrių.

Veikėjai		Erdvė		Asimetriškumas	
Karinio sektoriaus	Civilinio sektoriaus	Mikro lygmuo (miestas)	Makro lygmuo (pasaulis)	Būdai	Priemonės
Privataus sektoriaus vaidmens didėjimas	Civilinio sektoriaus vaidmens didėjimas	Dideli sugriovimai	Tarpvalstybinio bendradarbiavimo būtinybė kariaujant	Piliečių saugumo užtikrinimas (žmogaus teisių ir- laisvių ribojimas)	Piliečių saugumo užtikrinimas (žmogaus teisių ir- laisvių ribojimas)
Funkcijų karinėje srityje perskirstymas		Milžiniški kaštai atstatymui	Piliečių saugumo užtikrinimas (žmogaus teisių ir- laisvių ribojimas)		
Valstybės monopolio praradimas kariavime		Didelės civilių aukos			
Valstybinės kontrolės stoka/ kriminalizacija		Dideli karo pabėgėlių skaičiai			
		Didesnis nestabilumas po karinių veiksmų aktyvios fazės			

Kariuomenių adaptacijos NTK reikšmė valstybės atžvilgiu	
Kariuomenių parengimo kaštai	Poreikis bendradarbiauti su kitomis valstybėmis strateginių karinių pajėgumų vystymo srityje
Poreikis bendradarbiauti su kitomis valstybėmis karinio rengimo srityje	

4 lentelė. Naujojo tipo kariavimo išskiriančiųjų bruožų ir kariuomenių adaptacijos NTK reikšmė valstybėms

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Apibendrinant gautus rezultatus, teigtina, kad norėdamos įveikti naujojo tipo kariavimo metamus iššūkius, valstybės privalo karinėje srityje bendradarbiauti tarpusavyje, su privataus sektoriaus veikėjais, tarptautinės sistemos veikėjais, perleisdamos dalį savo funkcijų šioje srityje. Šio proceso rezultatas – valstybės praranda monopolį kariavimo ir saugumo srityse.

Todėl abi tezės kad **naujojo tipo kariavimas sąlygoja valstybės monopolinės teisės kariauti praradimą**, bei **kariuomenių neįgalumas kariniuose konfliktuose pasiekti pergalę naudojant tik karines priemones prisideda prie valstybės monopolinės teisės kariauti praradimo** yra patvirtinamos.

5. TREČIASIS LYGMUO: NAUJOJO TIPO KARIAVIMO REIKŠMĖ TARPTAUTINEI SISTEMAI

Vertinant naujojo tipo kariavimo išskiriančiųjų bruožų įtaką tarptautinei sistemai pastebėtina, kad šiame lygmenyje jų reikšmės yra stipriai susiję, t.y. keli bruožai gali sąlygoti tuos pačius procesus tarptautinės sistemos atžvilgiu, arba tik šiems bruožams koegzistuojant kartu susiformuoja tarptautinę sistemą veikiančios sąlygos. Todėl šioje dalyje bus nagrinėjama naujojo tipo kariavimo bruožų visumos reikšmė.

4.1. Naujojo tipo kariavimą išskiriančiųjų bruožų įtaka

Didėjantis nevalstybinių veikėjų, aktyviai įsitraukusių į karo vedimo ir karinių konfliktų sureguliuavimo procesus, skaičius tarptautinėje sistemoje rodo kad pati sistema išgyvena tam tikrus pokyčius.

Kariavimo erdvės išplitimas globaliu mastu, persipynęs su naujųjų veikėjų gausa ir asimetriniais veikimo būdais, apribojo ir tarptautinės bendruomenės galią priešišku nevalstybinių veikėjų atžvilgiu. Neatsiejamas valstybės ir teritorijos ryšys visuomet reiškė, kad tarptautinė sistema turėjo svertus ir galėjo daryti tam tikrą poveikį nepaklūstančioms tarptautiniams susitarimams valstybėms. Pagal tarptautinę teisę ir nusistovėjusią elgsenos praktiką galima buvo naudoti įvairius finansinius apribojimus, ekonomines sankcijas ar net karinę jėgą. Tuo tarpu prieš nevalstybinį, neturintį teritorijos priešišką tinklą (pvz. Al Qaeda) dalies šių priemonių apskritai neįmanoma naudoti, arba jos neduoda norimo rezultato. Net kariniai smūgiai nebepasiekia laukto efekto (pvz. JAV ir koalicijos, bei NATO karinės operacijos Afganistane). Tai reiškia, kad tarptautinė bendruomenė turi peržiūrėti ir svertus, ir jų naudojimo mechanizmus.

„Atsiradę naujos asimetrijos keičia tradicines simetrijas, kuriomis remiasi saugumo politika“⁷⁰. Tarpvalstybiniai konfliktai simetriniame pasaulyje buvo sprendžiami karinėmis priemonėmis, o valstybių suverenumas sudarė sąlygas susiformuoti simetriškai pasaulio tvarkai besiremiančiai galios balansu. Valstybės pirmiausiai rūpinosi savo piliečių saugumu ir gerbuviu, taip prioritetuodamos nacionalinių, o ne tarptautinių problemų sprendimą. Valstybės varžėsi dėl galios ir prestižo, didindamos kariuomenes ir ginkluodamosios ruošėsi atremti puolimus iš išorės. Visa tai dabar keičiasi. „Šiandien mažos, radikaliai nusiteikę grupuotės, susivieniję su mažomis radikaliomis valstybėmis, pasauliui gali padaryti tokią žalą,

⁷⁰ Herfried Münkler, *The New Wars*, Cambridge, Polity Press, 2005, p. 135.

kokią galėdavo padaryti tik industrinė, palankiai strateginiu atžvilgiu išsidėsčiusi galybė⁷¹. Dabar „priešininkas“ gali smogti ir iš vidaus. Todėl šiandien globalaus saugumo problemos, išsprendžiamos tik tarptautinei sistemai veikiant kartu, tampa valstybių prioritetu nacionalinio saugumo problemų atžvilgiu. Tad tarptautinėje sistemoje galiojęs „pačių savęs gelbėjimo“ principas (angl. *Self-help*), kuomet anarchiškoje pasaulinėje sistemoje nepriklausomos valstybės galėjo pasikliauti vien savimi, tampa vis mažiau aktualus.

4.2. Pokyčių kariuomenėse ir valstybėse reikšmė

Aptarus naujojo tipo kariavimo poveikio kariuomenėms ir valstybėms sąlygotą poreikį bendradarbiauti tarptautiniu lygmeniu, bei įvertinus šiame kariavime dominuojančių asimetrijų keliamas grėsmes, identifikuojamas kitas labai svarbus veiksnys tarptautinės sistemos atžvilgiu – valstybių bendradarbiavimo vs izoliacijos⁷² dilema.

Siekdamos nugalėti globaliuose tinkluose „išsisklaidžiusį“ priešininką jos yra priverstos bendradarbiauti, tačiau siekdamos užtikrinti vidinį saugumą valstybės gali ir izoliuotis. T.y. apriboti ar net nutraukti bet kokius kontaktus su tam tikra valstybe, regionu ar asmenimis. Tai nebūtinai turi būti žmonių judėjimo, finansinių ar transportavimo srautų nutraukimas, bet ir izoliacija nuo tam tikros kultūros, ideologijų ar vertybių. Tarptautinės sistemos atžvilgiu tai reiškia pasidalinimą į atskiras salas kultūriniu-vertybiniu pagrindu. Kyla grėsmė valstybėm būti suskaldytom į kitus vienetus, dažnai net neapibrėžiamus geografiškai.

Ankstesnėse šio darbo dalyse aptartas kariavimo, kuriame bent viena pusė yra ne valstybinis darinys dominavimas tarpvalstybinių karų atžvilgiu, tarptautinei sistemai sąlygoja tarptautinės teisės normų peržiūrą. Egzistuojantys tarptautiniai susitarimai karinėje srityje, tradiciškai reglamentuoja kariavime dalyvaujančių valstybių santykius. Tuo tarpu ne tarpvalstybiniuose konfliktuose, turinčiuose tarptautinę dimensiją, tarptautinės karo teisės aktų taikymas tampa problematišku. Todėl būtina iš naujo apibrėžti kombatanto, teroristo, karo belaisvio ir kt. sąvokas ir teisinį jų statusą.

4.3. Išvados

⁷¹ Charles Krauthammer, cituota iš Charles W. Kegley ir Eugene R. Wittkopf „*World Politics. Trends and Transformation*“, Tenth Edition, Thomson Wadsworth, 2006, p. 573.

⁷² Plačiau apie tai Williams S. Lind, „*Strategic Defense Initiative. Distance from disorder is the key to winning the terror war*“.< http://www.d-n-i.net/lind/lind_strategic_defense.htm > [Žiūrėta 2007 12 16].

IŠVADOS

- Naujojo tipo kariavime pergalei pasiekti nebepakanka vien tik sunaikinti priešininko karinius pajėgumus. Būtina pelnyti priešiškos visuomenės palankumą, tačiau tokiam tikslui pasiekti reikia sukurti tam tikrus politinius, ekonominius, socialinius efektus, todėl civilinio sektoriaus dalyvavimas kariavimo procesuose tampa privalomu; o tai sąlygoja būtinybę
- kariuomenėms ne tik koordinuoti veiksmus su civilinio sektoriaus veikėjais (nacionalinio ir tarptautinio lygmens) operacijų metu, bet ir įtraukti juos į operacijų planavimo veiksmus. Tai mažina kariuomenių savarankiškumą sąveikoje su civiliais.
- Privatus sektorius perimdamas dalį kariuomenės funkcijų, leidžia joms „išgryninti“ savo funkcijas, tačiau didina kariuomenių priklausomybę nuo jo, todėl
- kariuomenė tampa mažiau savarankiška, mažiau priklausanti nuo nacionalinės valstybės.
- Atsižvelgiant į naujojo tipo kariavimo specifiką kariuomenėms būtina vystyti strateginio perkėlimo, logistikos ir žvalgybos karinius pajėgumus, įgalinančius kartu su sąjungininkais veikti bet kuriame pasaulio taške (dažniausiai miesto tipo teritorijose). Šių pajėgumų vystymo kainos dažnai pralenkia valstybių galimybes finansuoti tokius įsigijimus.
- Norėdamos įveikti naujojo tipo kariavimo metamus iššūkius (brangiai kainuojančių karinių pajėgumų vystymas; kelių valstybių teritorijose veikiančio priešiško tinklo naikinimas), valstybės privalo karinėje srityje bendradarbiauti tarpusavyje, taip pat su privataus sektoriaus ir tarptautinės sistemos veikėjais, neretai prarasdamos dalį savo funkcijų šioje srityje. Šio proceso rezultatas – valstybės praranda monopolį kariavimo ir saugumo srityse, t.y. dalį savo suvereniteto.
- Siekdamos užtikrinti savo piliečių saugumą, valstybės gali vykdyti izoliacinius procesus tam tikrų teritorijų, kultūros, ideologijų ar vertybių atžvilgiu. Tarptautinės sistemos mastu tai reiškia pasidalinimą į atskiras „salas“ dažnai neapibrėžiamas geografiškai.

- Valstybiniame lygmenyje prarasdamos tik joms priklausiusias teises turėti kariuomenes, ir šiuos pajėgumus naudoti konfliktų sprendimui, tarptautiniame lygmenyje taip pat nebetenka monopolio sprendžiant tarptautinio saugumo klausimus.
- Tarptautinėje sistemoje greta valstybių atsiranda kiti veikėjai galintys pradėti karinius konfliktus ar įtakoti jų eigą. Tai keičia pačią tarptautinę sistemą.
- Tarptautinė sistema taip pat turi prisitaikyti esamiems pokyčiams, peržiūrėdama jau nusistovėjusius tarptautinės teisės principus ir teisės normų turinį; bei iš naujo įvertindama tarptautinių galios svertų universalumą ir efektyvumą besikeičiančios situacijos sąlygomis.
- Valstybių suvereniteto praradimas sąlygotas ir iš vidaus ir iš išorės, reikalauja iš naujo įvertinti valstybių vaidmenį tarptautinės sistemos atžvilgiu.

Šios išvados leidžia patvirtinti ir pagrindinę hipotezę: kad naujojo tipo kariavimas yra vienas iš veiksnių, mažinančių valstybės-veikėjo vaidmenį sprendžiant tarptautinio saugumo klausimus tarptautiniuose santykiuose.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

Knygos:

1. Badylis, John, Wirtz J., Cohen E., Gray S. C., *Strategy in the Contemporary World. An Introduction to Strategic Studies*, Oxford University Press, 2002.
2. Kegley, Charles, Wittkopf Eugene, *World Politics. Trends and Transformation*. Tenth Edition, USA, Thomson Wadsworth, 2006.
3. Mahnken, Thomas ir Maiolo Joseph, (sud.) *Strategic studies: a reader*, Routledge, 2008.
4. Münkler, Herfried., *The New Wars*, Cambridge, Polity Press, 2005.

Internetiniai šaltiniai:

5. Batschelet D. „*Effects Based Operation: a new operational model?*“ <<http://www.iwar.org.uk/military/resources/effect-based-ops/ebo.pdf>> [Žiūrėta 2007 12 12]
6. Bourne M., *The Privatization of Security Centre for International Co-operation and Security (CICS)*, Department of Peace Studies, University of Bradford, Presentation at Clingendael/IKV Seminar 2nd June 2004, <<http://www.ikv.nl/docs/200408111618595200.doc?&username=gast@ikv.nl&password=9999&groups=IKV>> [Žiūrėta 2007-02-17].
7. *Conflict map* < http://nobelprize.org/educational_games/peace/conflictmap/>, [Žiūrėta 2006 12 04].
8. Creveld Martin. *Through a glass, darkly. Some Reflections on the Future of War*, <http://www.d-n-i.net/creveld/through_a_glass_darkly.htm> [Žiūrėta 2008 04 20].
9. Čepukauskaitė Indrė. *Miestai ir urbanizacija*, Internetinis žurnalas Sociumas. <<http://www.sociumas.lt/lit/nr13/urbanizacija.asp>> [Žiūrėta 2008-05-16].
10. FitzGerald M. C. *The Russian military's strategy for „sixth generation“ warfare*, <http://www.findarticles/mi_m0365/is_n3_v38/ai_15595405> [Žiūrėta 2006 11 30].
11. Hammes Thomas *The Evolution of War: The Fourth Generation* < <http://www.d-n-i.net/fcs/hammes.htm> > [Žiūrėta 2008-05-12].
12. Hammes Thomas *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century* < <http://www.questia.com/read/5011021168?title=The%20Sling%20and%20the%20Stone%3a%20On%20War%20in%20the%2021st%20Century> > [Žiūrėta 2007-02-24].

13. Holmqvist C. Private Security Companies. The Case for Regulation. SIPRI Policy Paper No. 9, January 2005, <<http://editors.sipri.se/recpubs.html>> [Žiūrėta 2007-02-14].
14. Lind W. S., *Fifth Generation Warfare?* <http://www.d-n-i.net/lind/lind_2_03_04.htm> [Žiūrėta 2006-11-30].
15. Lind W. S., Nightengale K., Schmitt J. F., Sutton J. W., Wilson G. I. “*The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*” <http://www.d-n-i.net/fcs/4th_gen_war_gazette.htm> [Žiūrėta 2007-02-24].
16. Lind W. S., *Strategic Defense Initiative. Distance from disorder is the key to winning the terror war.* <http://www.d-n-i.net/lind/lind_strategic_defense.htm> [Žiūrėta 2007-12-06].
17. Lind W. S., *Understanding Fourth Generation War.* <<http://antiwar.com/lind/index.php?articleid=1702>> [Žiūrėta 2007-02-24].
18. Mazarr M. J. *Extremism, Terror, and the Future of Conflict,* <<http://www.policyreview.org/000/mazarr.html>> [Žiūrėta 2006-11-30].
19. *Military Operations on Urban Terrain,* <<http://www.globalsecurity.org/military/ops/mout.htm>> [Žiūrėta 2008-05-16].
20. Press D. G., *Urban Warfare: options, problems and the Future* <<http://web.mit.edu/SSP/Publications/confseries/urbanwarfare/urbanwarfare.html>> [Žiūrėta 2008-05-16].
21. *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies* Schreier F., Caparini M., DCAF Occasional Paper 6, The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, March 2005, p. 1, <<http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?Ing=en&id=18346&nav1=4>> [Žiūrėta 2007-02-12].
22. *Statistics about the Vietnam War* <<http://www.vhfcn.org/stat.html>> [Žiūrėta 2008 03 16].
23. *Tomorrow's Crises Today: The Humanitarian Impact of Urbanisation,* UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs <<http://www.irinnews.org/InDepthMain.aspx?InDepthId=63&ReportId=73996>> [Žiūrėta 2008-05-16].

SUMMARY

War has been an integral part of human history. The economical, political, social and technological advancement of society, has transformed primitive, tribal type wars into state waged wars that are highly organized and deadly. The events of recent years have demonstrated that war will be one of the most important features of international relations for the foreseeable future.

At the same time war appears to be taking new forms and face. Today both states and non states wage war. Still ongoing insurgencies in Iraq and Afghanistan, remind us that not all wars are fought among nation-states. Majority of wars in past three decades were not interstate, when at least in one fighting side it was something other than a military force, organized and operating under the control of national government. Almost all of these conflicts had the external intervention by other states. The presence of international character in these conflicts shows the level concern of international society.

War against terrorism primarily in Afghanistan and later in Iraq has showed that state owned armed forces meet new type of enemy in battle field. Not only armies and navies, but also local warlords, nets of terrorist groups and criminal gangs are the force that state militaries have to deal with.

So the aim of this paper is to find out, how *new warfare through the national armies and the states, affects the international system* and answer the questions what are the implications of the new warfare for the Armed Forces, nation states and international system.

This study consists of five parts. In the first part the three concepts, competing for the position of leading theory of conflict in the twenty first century are analyzed: *realpolitik* approach, Transformation theory, and Forth Generation Warfare theory (4GW). Main focus is on the later. Works of the leading proponents of 4GW theory are discussed in this part: Martin van Creveld's theoretical thoughts about decentralization of warfare and its 'decoupeation' from the state; William's S. Lind's Forth Generation model and main driving factors simulating generational shift; and Thomas X. Hammes's ideas about political, social and economic factors as a true drivers of generational change.

The aim of this analysis was to derive characteristics of the New Warfare. This enabled to identify the most dominant, specific features of this type of war fighting: new actors, new space and asymmetry.

The second part of the paper is devoted for substance of the identified features elaboration. A detailed analysis shows that each feature could be divided into smaller

categories. Results of the second part are as follow. Today new participants of the new warfare could be divided at least into two groups: state and non-state actors, while within each of the aforementioned groups possible all other divisions according certain criteria. This paper focuses on civilian and military sectors including private dimension in both.

Space where new warfare is taking place could be viewed through two different levels: *micro* – concrete locations of every battle or violent act (urban terrain is dominant); and *macro* – entire world. While talking about the third feature - asymmetry, here this issue is discussed in terms of ways (how?) and means (with what instruments and resources?).

In each of the other three parts of the paper the implications of new warfare for Armed Forces, States an International System are discussed. Results of the research show the need for adaptation for armed forces in terms of cooperation with private sector and more military focused civilian institutions; acquisition of new weapons systems (enabling to act interoperable with foreign armed forces, and conduct expeditionary missions) and development of new military doctrine.

Concerning the states, results of the analysis show the necessity of deeper cooperation and integration with “friendly” international actors and possibility of “isolation” concerning non friendly ones.

In general research shows the need for international cooperation in order to find new tools required in new war fighting; and the effect of it – the loss of states monopoly over warfare, by transferring part of their sovereignty to private sector and international institutions.

Summarised conclusions are also attached hereto at the end of the paper. They argue that states are loosing monopoly in military and security sphere. New non-state actors appear in international system willing and able to shape international security issues. This affects international system, which needs to adapt to new changes in this sphere.

Not only international legal base concerning war and military conflicts has to be reconsidered, but also international tools of power projection should be re-examined in terms of their relevance and effectiveness. The question of need for new theoretical approach to explain current changes in international system is razed also.

SANTRAUKA

Kariavimas yra neatskiriama žmonijos istorijos dalis. Ekonominis, politinis, socialinis ir technologinis pasaulinės visuomenės vystimasis, primityvius, tarpgentinius karus transformavo į gerai organizuotus ir milijonus žmonių gyvybių atimančius tarpvalstybinius karus. Pastaraisiais metais vykstantys kariniai konfliktai ne tik pasižymėjo milžinišku mirtingumu, sukūrė pabėgėlių ordas, pareikalavo milijardinių išlaidų, bet ir suformavo savitus modernaus (šiuolaikinio) kariavimo bruožus – naująjį karo pavidalą, bet ir parodė, kad kariavimas artimiausioje ateityje bus vienas iš svarbiausių tarptautinių santykių bruožų.

Šiandien pastebima, kad valstybės ir nevalstybiniai dariniai gali kariauti. Besitęsiantys žemo intensyvumo konfliktai Irake ir Afganistane kaip tik iliustruoja tokius pavyzdžius. Pastaraisiais trim dešimtmečiais vykę karai pagrįde buvo ne tarp valstybių, t.y. kai bent vienoje kovojančiųjų pusėje veikė kažkas kito, nei ne nacionalinei vyriausybei pavaldžios, aiškia hierarchija turinčios karinės pajėgos. Be to tarptautinė bendruomenė beveik į visus šiuos konfliktus vienaip ar kitaip „kišosi“ ir bandė įtakoti jų eigą.

Prasidėjęs karas prieš terorizmą (pirmiausiai Afganistane) aiškiai pademonstravo, kad valstybių kariuomenėms tenka kautis ne prieš konkrečios valstybės ar jų sąjungos karines pajėgas, o prieš kažką kokybiškai kita: įvairius sukarintus darinius, prieš privačias jokiai valstybei nepriklausančias samdinių grupuotes, karius-sukilėlius, kriminalinius ar teroristinius tinklus.

Literatūra, nagrinėjanti kokybiškai naujus pokyčius karyboje arba teigia, jog spartus technologijų tobulėjimas ir jų perkėlimas į karybos sritį, yra revoliuciją karyboje sąlygojantis dalykas, ir nagrinėja kariuomenės, kaip organizacijos revoliucinį prisitaikymą naudoti sparčiai kintančias naujausias technologijas, arba, pokyčius karyboje analizuoja šaltojo karo pabaigos bei globalizacijos kontekste. Jose pagrįde akcentuojama karo atskyrimo nuo valstybės, t.y. valstybės monopolio kariavime praradimo, bei tokio kariavimo tipo dominavimo tradicinio kariavimo atžvilgiu idėja.

Abi kryptys aptaria patį modernų kariavimą, jo priemones ir būdus, netgi pateikia ateities kariavimo vizijas, tačiau visiškai nekalba apie pasaulio politiką. Naujojo tipo kariavimo reikšmė nei valstybėms, nei tarptautinei sistemai nei jos veikėjų santykiams nėra plačiai aptariama. Todėl šioje studijoje formuluojamas toks pagrindinis darbo tikslas: **įvertinti kokią reikšmę naujojo tipo kariavimas (per poveikį tiesiogiai kariniuose veiksmuose dalyvaujančioms kariuomenėms, bei poveikį kariuomenių „savininkėms“ valstybėms) turi tarptautinei sistemai.**

Magistro darbą sudaro penkios dalys. Pirmojoje dalyje pateikiama teorijų, apibrėžiančių naują kariavimą analizę: *realpolitik* aiškinimas, Transformacijos teorija ir ketvirtosios kariavimo kartos teorija. Pagrindė nagrinėjama pastaroji teorija, aptariant M. van Creveld'o, W. S. Lind'o ir T. X. Hammes'o darbai.

Šios analizės pagrindu identifikuojami trys išskiriantieji naujojo tipo kariavimo bruožai: 1.) nauji kariaujantys veikėjai; 2.) globaliu mastu išsiplėtusi kariavimo erdvė; bei 3.) asimetriškumas, charakteringas tiek veikimo būdams, tiek priemonėms, tiek ir objektams (taikiniams), į kuriuos jie nukreipti.

Antroje dalyje išplėtojama identifikuotų bruožų samprata suskaldant juos į tam tikrais kriterijais atskiriamas sub-kategorijas. Naujojo tipo kariavimo veikėjai dalinami į valstybinius ir nevalstybinius bei karinio ir civilinio sektorių veikėjus. Kariavimo erdvė suskirstoma į mikro (ten kur vyksta konkretūs susirėmimai, koviniai veiksmai) ir makro (kur vyksta karas) kategorijas. Kariavimui būdingas asimetriškumas – „skeliamas“ į priemones ir veiksmus.

Kitos trys dalys skiriamos naujojo kariavimo bruožų reikšmės analizei. Ši analizė suskirstyta į tris atskirus lygmenis, kurių kiekviename nagrinėjama naujojo kariavimo reikšmė kariuomenėms, valstybėms ir tarptautinei sistemai atitinkamai.

Vertinant naujo tipo kariavimo reikšmę kariuomenėms, teigtina, kad pergalei pasiekti būtinas civilinio sektoriaus dalyvavimas, o tai sąlygoja būtinybę kariuomenėms koordinuoti veiksmus su civilinio sektoriaus veikėjais įtraukiant juos į operacijų planavimo ir įgyvendinimo veiksmus, todėl sumažėja kariuomenių savarankiškumas. Privačiam sektoriui perėmus dalį kariuomenės funkcijų, didėja kariuomenių priklausomybė nuo šio sektoriaus. Taip pat pastebėtina, kad kariuomenės siekdamos efektyviai veikti naujojo tipo kariavimo procesuose privalo stiprinti žvalgybos ir kontržvalgybos pajėgumus, stiprinti strateginio perkėlimo pajėgumus, pritaikyti karines doktrinas, organizacinę struktūrą, techniką ir ginklus naujojo tipo kariavimo specifikai. Kariuomenės tampa mažiau savarankiškos, mažiau priklausančios nuo nacionalinės valstybės, ir joms būtina adaptuotis naujojo tipo kariavimo metams iššūkiams.

Norėdamos įveikti naujojo tipo kariavimo metams iššūkius, valstybės privalo karinėje srityje bendradarbiauti tarpusavyje, su privataus sektoriaus veikėjais, tarptautinės sistemos veikėjais, perleisdamos dalį savo funkcijų šioje srityje. Šio proceso rezultatas – valstybės praranda monopolį kariavimo ir saugumo srityse.

Valstybiniame lygmenyje prarasdamos tik joms priklausiusias teises turėti kariuomenes, ir šiuos pajėgumus naudoti konfliktų sprendimui, tarptautiniame lygmenyje valstybės taip pat nebetenka monopolio sprendžiant tarptautinio saugumo klausimus.

Darbo išvadose pateikiama nuomonė, kad naujojo tipo kariavime pergalei pasiekti nebeįpakanka vien tik sunaikinti priešininko karinius pajėgumus. Būtina pelnyti priešiškos visuomenės palankumą, tačiau tokiam tikslui pasiekti reikia sukurti tam tikrus politinius, ekonominius, socialinius efektus, todėl civilinio sektoriaus dalyvavimas kariavimo procesuose tampa privalomu; o tai sąlygoja būtinybę kariuomenėms ne tik koordinuoti veiksmus su civilinio sektoriaus veikėjais (nacionalinio ir tarptautinio lygmens) operacijų metu, bet ir įtraukti juos į operacijų planavimo veiksmus. Tai mažina kariuomenių savarankiškumą sąveikoje su civiliais. Privatus sektorius perimdamas dalį kariuomenės funkcijų, leidžia joms „išgryninti“ savo funkcijas, tačiau didina kariuomenių priklausomybę nuo jo, todėl kariuomenė tampa mažiau savarankiška, mažiau priklausanti nuo nacionalinės valstybės. Atsižvelgiant į naujojo tipo kariavimo specifiką kariuomenėms būtina vystyti strateginio perkėlimo, logistikos ir žvalgybos karinius pajėgumus, įgalinančius kartu su sąjungininkais veikti bet kuriame pasaulio taške (dažniausiai miesto tipo teritorijose). Šių pajėgumų vystymo kainos dažnai pralenkia valstybių galimybes finansuoti tokius įsigijimus.

Norėdamos įveikti naujojo tipo kariavimo metamus iššūkius (brangiai kainuojančių karinių pajėgumų vystymas; kelių valstybių teritorijose veikiančio priešiško tinklo naikinimas), valstybės privalo karinėje srityje bendradarbiauti tarpusavyje, taip pat su privataus sektoriaus ir tarptautinės sistemos veikėjais, neretai prarasdamos dalį savo funkcijų šioje srityje. Šio proceso rezultatas – valstybės praranda monopolį kariavimo ir saugumo srityse, t.y. dalį savo suvereniteto.

Siekdamos užtikrinti savo piliečių saugumą, valstybės gali vykdyti izoliacinius procesus tam tikrų teritorijų, kultūros, ideologijų ar vertybių atžvilgiu. Tarptautinės sistemos mastu tai reiškia pasidalinimą į atskiras „salas“ dažnai neapibrėžiamas geografiškai.

Valstybiniame lygmenyje prarasdamos tik joms priklausiusias teises turėti kariuomenes, ir šiuos pajėgumus naudoti konfliktų sprendimui, tarptautiniame lygmenyje taip pat nebetenka monopolio sprendžiant tarptautinio saugumo klausimus. Tarptautinėje sistemoje greta valstybių atsiranda kiti veikėjai galintys pradėti karinius konfliktus ar įtakoti jų eigą. Tai keičia pačią tarptautinę sistemą. Ji turi prisitaikyti esamiems pokyčiams, peržiūrėdama jau nusistovėjusius tarptautinės teisės principus ir teisės normų turinį; bei iš naujo įvertindama tarptautinių galios svertų universalumą ir efektyvumą besikeičiančios situacijos sąlygomis. Valstybių suvereniteto praradimas sąlygotas ir iš vidaus ir iš išorės, reikalauja iš naujo įvertinti valstybių vaidmenį tarptautinės sistemos atžvilgiu.